

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

Bakalářská práce

2011

Ing. Josef Liberda

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ ŽENY VE SPOLEČNOSTI V DOBĚ STARÉHO ZÁKONA

Community social status of woman at the time of the Old
Testament

Bakalářská práce

vedoucí práce: ThLic. Stanislav Pacner, Th.D.

2011

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci s názvem: „Sociální postavení ženy ve společnosti v době Starého zákona“ napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

V České Vsi, dne 12. 4. 2011

Ing. Josef Liberda

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji ThLic. Stanislavu Pacnerovi, Th.D., za odborné vedení práce, poskytování cenných rad, podnětů a připomínek při zpracování mé bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 ZÁKLADNÍ POJMY	7
1.1 SOCIÁLNÍ STATUS	7
1.2 SOCIÁLNÍ ROLE.....	7
1.3 GENDER.....	8
2 SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ ŽENY URČENÉ BOŽÍM ŘÁDEM VE STARÉM ZÁKONĚ .	9
2.1 GENESIS KAPITOLA 1 AŽ 3 A EXODUS KAPITOLA 20	9
2.2 URČENÍ SOCIÁLNÍHO POSTAVENÍ ŽENY SKRZE SLUŽEBNÍKY BOŽÍ	11
2.2.1 <i>Abrahám</i>	11
2.2.2 <i>Mojžíš</i>	13
2.2.3 <i>Ozeáš</i>	14
2.2.4 <i>Daniel</i>	15
2.2.5 <i>Žalmisté</i>	19
3 SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ ŽENY VE STARÉM ZÁKONĚ Z POHLEDU MUŽE	21
3.1 MUŽ JAKO RODINNÝ PŘÍSLUŠNÍK	21
3.1.1 <i>Otec</i>	21
3.1.2 <i>Bratr</i>	22
3.1.3 <i>Manžel</i>	24
3.1.4 <i>Syn</i>	25
4 SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ ŽENY VE STARÉM ZÁKONĚ Z POHLEDU ŽENY	27
4.1 ŽENA JAKO RODINNÁ PŘÍSLUŠNICE	27
4.1.1 <i>Dcera</i>	27
4.2 MANŽELKA.....	29
4.2.1 <i>Matka</i>	37
4.2.2 <i>Vdova</i>	39
4.3 ŽENA V SOCIÁLNÍ ROLI	44
4.3.1 <i>Královna</i>	44
4.3.2 <i>Prorokyně</i>	48
4.3.3 <i>Otrokyně</i>	51
ZÁVĚR	57
POUŽITÁ LITERATURA	59
ANOTACE	62

ÚVOD

Téma bakalářské práce „Sociální postavení žen ve společnosti v době Starého zákona“ jsem si zvolil proto, že v dnešním chaotickém či spíše hodnotově dezorientovaném světě je pro křesťana žádoucí vnímat celou velikost povolání ženy, opět se vrátit k správným pramenům, ze kterých je možno pochopit a znovuobjevit identitu ženy, zejména její místo ve společnosti podle Božím plánu.

Jsme svědky proměny dnešní společnosti, nového pohledu na roli ženy 21. století. Fenomémem této doby je, že si „současná žena“ předsevzala vymanit se z ovládnutí mužem a tak na úkor vlastní ženskosti, mnohdy přebírá typická mužská schémata.

Abychom pochopili, jaké je vlastně její poslání, pronikli do tajemství ženy, musíme vyjít ze základního pramene Božího zjevení, to je z Písma svatého. Je nezbytné rozjímat nad Písmem, pokusit se vstoupit do Božího myšlení a odhalit podivuhodný Boží záměr, neboť vše bylo již dáno na počátku stvoření. Každý člověk je originálem, každý obraz nám chce sdělit i něco zvláštního. V postavách, s kterými se setkáváme v Bibli, je zachycena téměř každá problematika nejen ženy, ale též i muže.

Jedním ze základních problémů lidského života jsou i naše povahové vlastnosti. Povahou nejsme stejní. Naše povahové vlastnosti můžeme nalézat při každém obraze v bibli. Ale náš Bůh nás nenechal napospas jako sirotky. Přichází nám na pomoc i v biblických postavách, ale hlavně ve svém Synu, který byl dítětem ženy.

Chceme-li se podívat na život a postavení ženy v současnosti, nejde to bez nenahlédnutí do historie celého lidstva vůbec. Když chceme mluvit o postavení ženy v historii, musíme, ať už chceme nebo ne, začít od stvoření Adama a Evy, podívat se na postavení ženy ve Starém zákoně, a pak zhodnotit postavení ženy v současnosti.

V první části jsou stručně vysvětleny základní sociologické pojmy – sociologický status, sociologická role a gender.

V druhé části je popsáno sociální postavení ženy ve Starém zákoně vycházející z Božího řádu a následně určené proroky a žalmisty. Pro postavení ženy plynoucí z Božího řádu jsem více méně vycházel z textu první až třetí kapitoly knihy Genesis. Jde však jen o hrubé naznačení, nikoliv vyčerpávající.

Třetí část se věnuje sociálnímu postavení ženy ve Starém zákoně z pohledu muže a čtvrtá část z pohledu ženy. Sociální postavení ženy je vykresleno v daném historickém a nábožensko-sociálním kontextu.

Závěr této práce věnuje pozornost těžkému údělu žen v patriarchální společnosti a poukazuje na to, co je smyslem kritiky starých modelů a rolí utlačované ženy z pohledu dnešních standardů.

1 ZÁKLADNÍ POJMY

1.1 SOCIÁLNÍ STATUS

Sociální status, neboli sociální postavení člověka ve společnosti je pozice v sociální struktuře. Etnická skupina či rodina, může být určena sociálním statutem. Status vymezuje práva a povinnosti jedince ve vztahu k ostatním jedincům. Sociální status může být vrozený, připsaný a získaný.¹ Připsaný sociální status je získané postavení bez vlastního úsilí. Příkladem toho je např. dědictví nebo šlechtický predikát. Sociálním statutem získaným může být např. dosažené vzdělání nebo zaměstnání.²

1.2 SOCIÁLNÍ ROLE

Sociální role vymezuje vztah mezi různými sociálními statusy. Je to očekávaný způsob chování, který se váže ke konkrétnímu sociálnímu statusu. Člověk mnohdy hraje více rolí, které mohou být nezávislé (např. zaměstnanec v práci) nebo souběžné (např. otec a manžel v rodině) Jsou tři základní přístupy jedince k sociální roli: a) ztotožnění, b) distanc, c) odmítnutí role.

Sociální role, kterou jedinec vykonává v různých sociálních skupinách, jsou pak výrazem jeho osobnosti.³ Sociální role zahrnuje vnější znaky (účes, oblečení, gesta) a znaky vnitřní (přesvědčení, cítění, pohnutky). Jejich nesoulad přináší vnitřní konflikt. Člověk zastává tolik rolí, ke kolika sociálním skupinám náleží. Jde o ústřední pojem sociologie a sociální psychologie.⁴

¹ Dostupné na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A1ln%C3%AD_status

² Srov. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 239

³ Srov. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 237

⁴ Srov. HARTL, HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2000, s. 234

1.3 GENDER

Gender znamenal původně rod. Nyní má specifický význam kulturního odlišení mužů a žen. Tento termín přešel do mnoha jiných jazyků. Kultura a společnost působí rozdílně na muže a ženy, a to následně vede k sociálně konstruovaným rozdílům v jejich chování, resp. postojích. Dá se říci, že tyto rozdíly nejsou univerzální a historicky se v různých společnostech liší.⁵

Genderové odlišení mužů a žen z pohledu monoteistických náboženství vychází z vyprávění o stvoření světa v knize Genesis. Stejným způsobem popisuje stvoření světa i Korán. Role muže a ženy v židovství, křesťanství a islámu vychází právě z této knihy Starého zákona. „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.*“ (Gn 1,27) Tuto rovnost na začátku stvoření potvrzuje Gn 5,1. Na tomto místě jsou muž i žena nazváni člověkem. Paradoxně v Gn 2 se navozuje vztah podřízenosti ženy k muži. Zde je žena stvořena z žebra člověka. Po neuposlechnutí Božího zákazu, kdy Eva dala jíst Adamovi ovoce ze zakázaného stromu, následuje vyhnání z ráje – oba jsou potrestáni. Kniha Genesis zde nabízí možnost obojí interpretace, tj. člověka jako muž i člověka jako bytost, která obsahuje složku mužskou i ženskou. Ženě je v patriarchální společnosti určena role poslušnosti a podřízenosti. Toto tvrzení se opírá o kanonizované posvátné texty. V takovémto rozdělení rolí lze spatřovat Božský řád.⁶

⁵ Srov. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 90

⁶ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. *Gender a náboženství*, s. 1–4

2 SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ ŽENY URČENÉ BOŽÍM ŘÁDEM VE STARÉM ZÁKONĚ

2.1 GENESIS KAPITOLA 1 AŽ 3 A EXODUS KAPITOLA 20

Příběh o stvoření světa, a především stvoření muže a ženy – Adama a Evy je biblickým příběhem, který má dopad na duchovní, sociální, kulturní i politický život příslušníků židokřesťanské kultury.

První výpověď o Bohu zní stručně: I řekl Bůh: „*Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.*“ (Gn 1,1) To bylo „na počátku“. A Bůh promluví pokaždé, když připravuje něco nového a velikého. Tak i při stvoření člověka:

*„I řekl Bůh: Učiňme člověka, aby byl naším **obrazem**, podle naší **podoby**. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi. Bůh stvořil člověka, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.“* (Gn 1,26–27)

Člověk stojí před Bohem jako nedílný celek. Přijal jeho dech života a stal se tak „živým tvorem“ či doslovně, duší živou'. Je to naprosto jasně vyjádřeno i českým slovesem „stal se“.⁷

Oba výrazy „obraz“ a „podoba“ se vyskytují také v Gn 5,3 ve vztahu Adama a Šéta, tedy otce a syna. Z toho plyne, že i vztah mezi Bohem a člověkem je chápán téměř jako příbuzenský.

Když Bůh na počátku stvořil Adama, což znamená člověka, Adam – člověk i přes všechnu radost v ráji se cítil osamocený, bez někoho, kdo by mu byl rovný a stejně dokonalý jako on. Stvořitel milostivě reaguje na Adamovu samotu úzkost a bezradnost jedním slovem – stvořením ženy. Ta jediná je schopná naplnit bezvýchodnost a neřešitelnost Adamovy touhy po překonání prázdnoty jeho samoty. Je to jeho tělo,

⁷ Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*. Praha: Akademie věd ČR, 2003, s. 68–69

jeho kost – je nejcennějším Božím darem pro každého člověka. Gen 2,18 hovoří o ženě jako pomocnici muže, jemu rovné. To je původní úmysl Stvořitele. Bůh staví vztah muže a ženy na základ, který je analogický vztahu Boha k člověku a Krista k církvi. Tak se žena stává člověku darem, nikoliv kořistí. Bůh sám ji k němu přivádí a člověk z rukou Božích tuto pomoc radostně přijímá, vidí v ní bytost sobě rovnou. (Srov. Gn 24,43)

„Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem. Oba dva byli nazí, člověk i jeho žena, ale nestyděli se.“ (Gen 2,24–25)

Spojení muže a ženy v manželství neodpovídalo izraelským patriarchálním řádům. Muž si dokonce mohl ženu koupit. Zde však muž opustí otce a matku, a se svou ženou vytvoří nové obecenství a jednotu v oblasti ducha, duše i těla. Zmínka o tom, že byli oba nazí a nestyděli se, ukazuje na neporušené vztahy, a to se odráží i ve vztahu muže a ženy, člověka a přírody.

Až po prvotním hříchu upadá žena do závislosti a područí muže. Ženě řekl:

„Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.“ (Gen 3,16)

Po prvotním hříchu se žena stává Evou – životem, samozřejmě v láskyplném setkání s Adamem – Eva je matkou nového života. Výraznou vlastností první ženy je mateřství, tedy Stvořitelem daná schopnost zprostředkovat život, předávat účast na Boží radosti z existence, ze života. V jejím mateřství se zrcadlí Boží stvořitelská všemohoucnost. Žena rodí nový život a odtud vyrůstá i její důstojnost, neboť život je vždycky vnímán jako vítězství nad smrtí.

Mojžíš zprostředkoval Boží pokyny lidu. Skrže něj se Bůh ohlašuje jako ten, kdo je ochoten uzavřít s lidem smlouvu. V desateru⁸ se setkáváme s příkazy: „Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh,“ „Nesesmilníš,“ „Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě

⁸ Srov. Ex 20

svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.“ V těchto uvedených příkazech lze spatřovat úctu nejen k otci, ale i matce. Výzva „cti“ znamená nejen mít k rodičům úctu, ale pomáhat jim, starat se o ně. (Srov. Př 23,22) Základem šestého a devátého přikázání bylo a je chránit manželství před porušením ať osobní neukázněností a též před promiskuitou. Izrael žil v prostředí, kde byl pohlavní život zbožštěn, a sexuální projevy byly součástí kultů sousedních národů. Proto tato opatření vedla k střízlivosti a přísnošti i v těchto otázkách. Do popředí stále více prostupuje vědomí, že manželství je Boží stvořitelství řád (srov. Gn 2,24) a cizoložství je považováno za porušení tohoto řádu.⁹

2.2 URČENÍ SOCIÁLNÍHO POSTAVENÍ ŽENY SKRZE SLUŽEBNÍKY BOŽÍ

2.2.1 *Abrahám*

Abrahám významově odpovídá pojmu „Otec množství“¹⁰. Bible se snaží vyložit jméno patriarchy pomocí variace, jež se podobá jinému hebrejskému výrazu. Z Abrama, (toto slovo znamená „Otec (je) vyvýšen“¹¹, tento slavný titul byl vyhrazený božstvům považovaným za otce), se stává Abrahám. Tak se ukazuje jedno ze dvou témat zaslíbení, která mu dal Bůh. To první se týká potomstva, které zůstane základním znamením božského požehnání. To druhé se týká darování země Kanaán. Příběhy o Abrahámovi a jeho rodině obsažené v knize Genesis uzavírají pradějiny a uvozují dějiny vyvoleného národa. Bůh promlouvá k Abrahámovi a k vyvoleným osobám, aby je pověřil danými úkoly.

⁹ Srov. *Výklady ke Starému zákonu. I. díl*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 33–34

¹⁰ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 31

¹¹ Srov. tamtéž, s. 31

I řekl Hospodin Abramovi: „Odejdi ze své země, ze svého rodiště a z domu svého otce do země, kterou ti ukážu. Učiním tě velkým národem, požehnám tě, velké učiním tvé jméno. Staň se požehnáním! Požehnám těm, kdo žehnají tobě, prokleji ty, kdo ti zlořečí. V tobě dojdou požehnání veškeré čeledi země.“ (Gn 12,1–3)

Abrahám byl muž víry, uposlechl Boží výzvy, aby se vystěhoval do země, kterou měl dostat v dědičné držení. Vystěhoval se, ale vůbec nevěděl, kam jde. Musela to být těžká zkouška opustit náboženství, domov a město, kde žil a vydat se do neznámé země. Bůh od něj žádá neomezenou víru a ochotu přijmout jeho výzvu a ve své štědrosti Abrahámovi žehná a slibuje požehnání. Další důležitý moment je uzavření smlouvy mezi Bohem a Abrahámem a jeho potomstvem, která je stvrzena obětí. (Srov. Gn 15, 7–12; 17–18) Každá smlouva je svým způsobem vztah mezi subjekty smlouvy. V tomto případě jde o výsostné postavení mezi Bohem, Abrahámem a jeho potomstvem. Bůh se od této chvíle stává Bohem Abrahámovým.¹²

Nyní se budeme zajímat o úlohy ženy jako manželky z pohledu Abraháma. Základní antropologická pravda o člověku byla již zmíněna v kapitole 1. 1 – Přímé zjevení Boží. Manželství je vrcholem stvoření. Rozdílnost pohlaví se stává principem touhy, která pak vede k manželské smlouvě. První zmínku o Abrahámovi a jeho manželce Sáře nacházíme v Gn 11,29: „*Abrám a Náchor si vzali ženy: Žena Abráмова se jmenovala Sáráj a žena Náchorova Milka, dcera Háróna, otce Milky a Jiskey.*“ Podle Rabínského výkladu¹³ je Sára Abrahámovou neteří, ale též z verše Gn 11,29 „*Abrám a Náchor si vzali ženy*“ vyplývá, že si Abrahám a Náchor vzali bratrovy sestry Milku a Jisku. Abrahám s celou svou rodinou z důvodu trvajících hladu sestupuje do Egypta. Zde se obává o svůj život, ví totiž, že jeho žena je krásná a tato krása se stává svodem k nebezpečím pro panovníky. Je to pro něj nová zkouška, nebezpečnější než v zemi hladu. V kráse své ženy spatřuje sice riziko, ale též prostředek k obraně. Proto prohlašuje Sáru za sestru a vědomě zamlčuje, že je jeho manželkou.

¹² Srov. MEISNEROVÁ, E. *Ženy Abrahámovy rodu*, Olomouc, 2010. s. 9–10

¹³ Srov. *Výklady ke Starému zákonu. II. díl*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 72–73

„Říkej tedy, žes mou sestrou, aby se mi kvůli tobě dobře dařilo a abych tvou zásluhou zůstal naživu.‘ Když pak Abram vešel do Egypta, spatřili Egypťané tu ženu, jak velice je krásná. Spatřila ji také faraónova knížata a vychválila ji faraónovi. Byla proto vzata do domu faraóna a ten kvůli ní prokázal Abramovi mnoho dobrého, takže měl brav a skot a osly i otroky a otrokyně i oslice a velbloudy.“ (Gn 12,13–16)

Navenek se jeví, že Abrahám volil správnou cestu, Hospodinovi nedůvěřuje, avšak v Egyptě má poznat, že Hospodin chrání vždy a všude a v pravý čas zasahuje faraona velikými ranami. Tím je faraon nucen propustit lid a vydat Sáru Abrahámovi. Obdobná situace se opakuje v Gn 20,1–18 a to v příběhu s Abímelekem. Opět Abrahám vydává Sáru za svou sestru. V obou případech zasáhl Bůh a vrací ženu jak od faraona tak od Abímeleka. Bůh se zastal ženy, nedovolí její hanobení, chrání tím nedotknutelnost manželství.

2.2.2 Mojžíš

Mojžíšovo jméno v hebrejštině znamená „Vytažený“¹⁴, souvisí s jeho vytažením z vod Nilu. Vyrůstal v paláci egyptského faraóna. Když jako mladý byl svědkem toho, jak egyptský dozorce bije hebrejského otroka, tak toho Egypťana zabil. Aby za tento čin nepřišel o svůj život, utekl do midjanské pouště a zde čtyřicet let pásł ovce. Oženil se se Sipurou. Zde se setkává s Hospodinem, který mu nařídil, aby se vrátil do Egypta a vysvobodil svůj lid z otroctví. Mojžíš vyvedl izraelský lid z egyptského područí přes Rákosové moře a přinesl mu na dvou kamenných deskách desatero přikázání.

Zvláštní úcta nejen otci ale i matce garantují a přiznávají Boží přikázání desatera. Neposlušnost a neúcta k rodičům byla posuzována jako vzpóra proti samotnému Bohu a podle toho i trestána. (Srov. Ex 21,17)

Konkrétní předpisy společenské etiky, vztahující se k mužům a ženám, synům a dcerám, jsou obsaženy především ve Třetí knize Mojžíšově, Leviticus. Například

¹⁴ Srov. HELLER J. *Výkladový slovník biblických jmen*. 2003, s. 302

očišťování rodičky po porodu syna trvá poloviční dobu než po porodu dcery (Srov. Lev 12, 1–5). Při zasvěcení osoby mužského nebo ženského pohlaví Bohu je za muže svatyní vyplaceno více než za ženu (suma se mění též v závislosti na věku, viz Lev 27,1–5). Tvrdé tresty za cizoložství, homosexualitu a sodomii postihují muže i ženy, jsou však s výjimkou sodomie adresovány mužům: „*Kdo se dopustí cizoložství se ženou někoho jiného, ... kdyby muž spal s mužem jako se ženou...*“ (Srov. Lev 20,10 a 20,13) Stejně tak je formulováno i Desatero – v devátém přikázání se hovoří pouze o požádání manželky svého bližního, nikoli manžela své bližní. Jeden z nejvýraznějších projevů postoje k ženě jako k obchodnímu artiklu představují verše 22. kapitoly Páté knihy Mojžíšovy týkající se panenství a znásilnění. Není-li dívka při svatbě pannou, trestá se ukamenováním (srov. Dt 22,20–21). Znásilnění panny, která ještě není zasnoubena, lze vyřešit vyplacením otce a svatbou s ní (srov. Dt 22,28–29). Znásilnění zasnoubené panny se trestá různě: odehraje-li se „na poli“, tj. na opuštěném místě, je smrtí potrestán pouze násilník; odehraje-li se ve městě, „*vyvedete oba dva k bráně toho města, ukamenujete je a zemřou: dívka proto, že v městě nekřičela, a muž proto, že ponížil ženu svého bližního*“. (Dt 22,24) Podle Třetí a Čtvrté knihy Mojžíšovy mohou dcery dědit v případě, že není syn, musí se pak ale vdát za příslušníka svého „*otcovského pokolení*“ (srov. Num 36,8). O možnosti rozluky se hovoří z hlediska muže (srov. Num 24,1–4). Zapuzená žena obdrží rozlukový list a smí se znovu provdat.¹⁵

2.2.3 Ozeáš

Ozeáš hebrejsky znamená „*Hospodin vysvobodil*“¹⁶. Po vyhnání Ámose, který byl prvním prorokem na severu¹⁷, začíná na tomto místě kázat jeho současník Ozeáš. Země je v té době postižená převraty, vůči severu jsou vedeny války ze strany Asyřanů. Asi okolo 735 př. Kr. je oddělen Damašek od Izraele. Z úst proroka je

¹⁵ Srov. KNOTKOVA-ČAPKOVÁ, B. *Gender a náboženství*

¹⁶ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 784

¹⁷ Izrael, Severní království

vedena tvrdá kritika království na ty, kdo vedou zemi. Hospodin zůstává nadále Bohem Izraele, přestože se lidé obraceli na Baala, kenaanského boha. Ozeáš vystupuje v této době jako živé znamení vztahu Boha a jeho lidu. V kapitolách 1–3 se dovídáme, že se Ozeáš oženil s Gomerou. Ta ho však brzo opustila, byla mu nevěrná. Ozeáš ji přes její nevěrnost stále miluje a nakonec si ji znovu vezme za manželku. Manželská zkušenost utrpení pomohla Ozeášovi pochopit, jaký je vlastně vztah mezi Bohem, který je věrným a vášnivým milencem, a na druhé straně mezi Izraelem jako nevěrnou nevěstou, která hledá místo pravého Boha jen lidské jistoty.¹⁸

Ozeáš jako první prorok vyjádřil vztah mezi Bohem a Izraelem jako manželství. Později uplatněno též u Jeremiáše a Ezechiela. Nevěra, kterou si Ozeáš zažil, nevyprovokuje definitivní zkázu, ale tresty, jejichž účelem je přimět milovanou nevěstu zpět. Tímto příměrem ukazuje Ozeáš na pevné pouto mezi rodinným životem proroka a životem národa. Poznává, že Bůh, přestože zamilovaný a podvedený, je stále připraven začít znovu. V kapitole 11 se dočteme, že Bůh miluje jako první a odpouští, aniž by čekal na obrácení.

Kromě představy manželské nalezneme obraz Boha Otce jako toho, který promlouvá jako matka. (Srov. Oz 11,1–6) Izrael je pak nazýván nevěstou, synem apod.

2.2.4 *Daniel*

Jméno Daniel lze vyložit „Mým srdcem je Bůh“¹⁹. Pocházel z jižního judského království. Narodil se pravděpodobně okolo r. 623 př. Kristem v Jeruzalémě. Patřil do skupiny Židů, které vyhostil babylonský král Nabúkadnesar. Bylo to v době po vítězné bitvě u Karchemiše.²⁰ Ve školách Babylonie získal vzdělání a stal se vysokým babylonským hodnostářem. Daniel přísně dodržoval Mojžíšský zákon a stal se jedním z babylonských mudrců. Je známý tím, že mu bylo zjeveno

¹⁸ Srov. CHIOLERIO, M. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova*. Praha: Paulínky, 1997, s. 122

¹⁹ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 152

²⁰ Srov. NETTELHORST, R. P. *Sto postav z Bible*. Bratislava: Slovart, 2008, s. 131

tajemství králova snu a tím zachránil babylonské mudrce. Když Peršané dobyli Babylon pod vedením Kýra Velikého, na babylonský trůn usedl král Darjeveš, který vydal zákon modlit se po dobu třiceti dnů ke komukoli jinému než ke Králi. Daniel tento příkaz neuposlechl, nadále se modlil k Hospodinu, a proto byl vhozen do jámy lvové, ale lvi mu neublížili. Král nechal Daniela z jámy vytáhnout a místo něj do ní vhodili muže, kteří ho udali. Jako prorok předpovídal Židům jak období nesnází, ale též šťastnou budoucnost.

V Apokryfech, v tzv. přídavcích ke knize Daniel nacházíme příběh o Zuzaně, která je v roli manželky a která odmítla návrh dvou chlípných starců. Na tomto příběhu vidíme postoj proroka Daniela vůči bezbranným ženám, manželkám. Daniel prokázal nevinu Zuzany, kterou zachránil ve chvíli, kdy měla být na základě křivých svědectví dvou soudců za údajné cizoložství odsouzena k smrti. I když z výkladu víme, že Daniel se dostal do zajetí v roce 597 př. Kr. v době, když byl deportován král Jójakín. Podle této skutečnosti Zuzanin příběh spadá do doby, kdy Daniel už dlouho nemohl žít. Proto toto vyprávění má charakter legendy, nikoli historické zprávy.²¹ Příběh o ctnostné Zuzaně známe z řecké podoby a přibližuje nám situaci Židů v Babylonské diaspoře.

„V Babylónu bydlel muž jménem Jójakím. Vzal si za ženu Zuzanu, dceru Chilkijášovu. Byla velmi krásná a bohabojná. Její rodiče byli spravedliví a vychovali svou dceru podle Mojžíšova zákona.“ (Da 13,1–2)

První verše nám představují manželskou dvojici zbožného Jójakíma a bohabojné Zuzany. V té době žilo židovstvo v Babylonii delší dobu a místní diaspora se shromažďovala v domě Jójakíma. Zuzana vynikala půvabem a svými rodiči byla vychována v duchu Mojžíšova zákona. Tato mladá paní má jméno, které pochází z hebrejského šošanna a značí lilii. V tomto příběhu se objevují dva soudci, které si diaspora volila. Jójakímův dům byl pro ně kdykoli otevřen, aby mohli rozsoudit různé

²¹ *Výklad ke Starému zákonu. V. díl.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 224

spory. Hospodinovo slovo o nich říká: „*Vyšla svévole z Babylona*“ (Da 13,5). Oběma soudcům se Zuzana líbila, až se pomátli na rozumu a chystali proti ní úklady.

„Když tak čekali na příhodný den, vyšla jako včera a předevčírem pouze se dvěma služkami. Protože bylo vedro, zatoužila vykoupat se v zahradě. Nebyl tam nikdo, až na ty dva starší, kteří ji z úkrytu pozorovali. Zuzana řekla služkám: „Přineste mi olej a voňavku, a zavřete dveře zahrady, abych se mohla vykoupat.“ Učinily, jak jim řekla, zavřely dveře zahrady a odešly postranními dvířky, aby přinesly, co jim nařídila. Neviděly ty starší, protože byli ukryti. Jakmile služby vyšly, oba starší se zvedli, přiběhli k ní a naléhali: „Dveře zahrady jsou zavřené, nikdo nás neuvidí, dychtíme po tobě, buď nám po vůli! Jestliže ne, dosvědčíme, že tu byl s tebou nějaký mladík, a že jsi proto poslala služby pryč.“ Zuzana zabědovala: „Ze všech stran jsem sevřena. Když to udělám, bude to má smrt, neudělám-li to, neuniknu vašim rukám. Lépe mi bude, když to neudělám a padnu do vašich rukou, než abych zhřešila před Hospodinem.“ Začala hlasitě křičet, ale oba starší ji překřičeli. Jeden z nich odběhl a otevřel dveře zahrady. Jakmile obyvatelé domu uslyšeli ze zahrady křik, přiběhli postranními dvířky podívat se, co se jí stalo. Starší přednesli své obvinění. Služebníci se velmi zastyděli, protože něco podobného nikdy nebylo o Zuzaně vysloveno.“ (Da 13,15–27)

Využili příležitosti v době, kdy se Zuzana koupala v zahradě v dobré víře, že v zahradě nikdo nebyl. Poté, co se služby vzdály pro vonné masti, přišli zlí soudcové a začali Zuzanu obtěžovat. Dokonce jí začali vyhrožovat, že ji obviní z nedovolených schůzek s cizím mužem. Bylo to hrozné obvinění a stačilo svědectví dvou, aby byl viník odsouzen k smrti. Zuzana znala Mojžíšův Zákon, věděla, jaký trest čeká za cizoložství, to je trest smrti, přesto svou bezúhonnost před Bohem postavila nad vlastní život. Byla připravena zemřít, ale zůstat nevinou. Její situace byla beznadějná.

Druhého dne se lid sešel k jejímu muži Jójakímovi. Přišli i ti dva starší, plni zlých úmyslů proti Zuzaně, aby ji přivedli na smrt. Řekli před lidem: „Pošlete pro Zuzanu, dceru Chilkijášovu, Jójakímovu ženu.“ Poslali pro ni. Přišla ona i její rodiče a děti a všichni její příbuzní. Zuzana byla velmi líbezná a krásného vzhledu. Aby se ti zlotřilci nasytili její krásou, poručili ji odhalit, měla totiž zahalený obličej. Plakali ti, kdo byli s

ní, i všichni, kdo ji viděli. Oba starší pak povstali uprostřed lidu a vložili ruce na její hlavu. Ona s pláčem pohlédla k nebi, neboť svým srdcem se s důvěrou upínala k Hospodinu. Starší pak vyprávěli: ‚Když jsme se sami procházeli v zahradě, ona vešla se dvěma dívkami, dala zavřít dveře zahrady a dívky propustila. Tu k ní přišel mladík, který byl předtím ukrytý, a ležel s ní. My jsme byli v rohu zahrady, a když jsme viděli tu nepravost, běželi jsme k nim a viděli jsme je spolu obcovat. Jeho jsme se však nemohli zmocnit, protože byl silnější než my, otevřel dveře a uprchl. Ji jsme chytili a vyptávali se, kdo je ten mladík, ale nechtěla nám to říci. Toto dosvědčujeme.‘ Shromáždění jim uvěřilo jako starším lidu a soudcům a odsoudili ji k smrti. Zuzana hlasitě zvolala: ‚Bože věčný, který znáš skryté věci, který víš všechno dřív, než se to stane, ty víš, že křivě proti mně svédčili. Hle, mám zemřít, ačkoli jsem neučinila nic z toho zlého, co o mně vypověděli.‘“ (Da 13,28–43)

Bylo to křivé obvinění, hned na druhý den se konalo soudní jednání, na které byla předvedena Zuzana a celé její příbuzenstvo. Před soudem měla Zuzana tvář zahalenou závojem, pravděpodobně na znamení studu z křivého obvinění. Oba soudcové na znamení, že všechnu vinu vkládají na ní, vložili své ruce na její hlavu a křivě vypovídají o tom, jak přistihli Zuzanu s cizím mladíkem. Soud proběhl rychle a rozsudek byl vynesen, obhajoba byla bezpředmětná, nikdo z přítomných se jí nezastal. Proto se Zuzana obrací k Hospodinu hlasitým zvoláním. Jediný Bůh je svědkem její nevinu. Nakonec Hospodin zasahuje prostřednictvím Daniela, který prokáže Zuzaninu nevinu. Podle víry Izraele nevinně prolitá krev volala k Hospodinu o pomstu. Ten hlasitě zvolal: „*Já jsem čist od její krve!*“ (Da 13,46) Daniel vytýká shromážděným, že se dopustili těžké viny, když odsuzují ženu, aniž by ji pořádně vyslechli. Daniela pak vyzvali, aby se toho případu ujal sám. Ten oběma soudcům dokázal, že jsou podvodníci a usvědčil je ze lži.

„Celé shromáždění začalo hlasitě volat a chválilo Boha, který zachraňuje ty, kdo v něho doufají. Obořili se na ty dva starší, neboť Daniel je usvědčil slovy jejich vlastních úst z křivého svědectví, a udělali s nimi to zlé, co oni chtěli učinit bližnímu. Jednali podle zákona Mojžišova a zabili je. Tak byla toho dne zachráněna nevinná krev.

Chilkijáš a jeho žena chválili Boha za svou dceru Zuzanu s Jójakímem, jejím mužem, a všemi příbuznými, že se na ní nenašlo nic hanebného. Od toho dne po všechny další dny se stal Daniel velkým v očích lidu.“ (Da 13,60–64)

Velikou radost pocítili všichni shromáždění, že oblíbená Zuzana je zachráněna. S oběma soudci udělali to zlé, co připravovali Zuzaně. Nevinná krev, kterou chtěli soudci prolít, nakonec dopadla na jejich vlastní hlavu. Na tomto příběhu vidíme diskriminaci nevinné ženy, která byla většinou odsouzena za činy, kterých se ani nedopustila. I v této době byla společnost patriarchální, věřilo se mužům, nikoli ženám. Ani při soudu neměli rovnocenné postavení. Zde prorok Daniel vystupuje na obranu bezbranné ženy, usvědčuje lživé soudce. Všichni Zuzanini příbuzní chválí Hospodina za záchranu nevinné ženy.

2.2.5 *Žalmisté*

V páté knize žalmů v Žalmu 128 je nastaveno zrcadlo ideálního pojetí rodiny a ženství. Projevem požehnání ve Starém zákoně je početná rodina. Zde je žena přirovnána k plodné révě, k symbolu života i nového života v nebeském království. Ve starém Orientu byl vinný kmen pokládán za strom života. Žena přirovnaná k révě je v patriarchálních poměrech něco neslýchaného.²²

*„Blaze každému, kdo se bojí Hospodina, kdo chodí po jeho cestách!
Co rukama vytěžíš, budeš i jíst. Blaze tobě, bude s tebou dobře. Tvá žena bude jak plodná réva uvnitř tvého domu, tvoji synové jak olivové ratolesti kolem tvého stolu.
Hle, jak bývá požehnán muž, který se bojí Hospodina. Hospodin ať požehná ti ze Sijónu, abys viděl dobro Jeruzaléma po všechny dny svého žití, abys uviděl syny svých synů. Pokoj s Izraelem!“ (Žalm 128)*

²² Srov. *Výklad ke Starému zákonu. III. díl*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 538–540

Dále se nabízí další obraz, který přirovnává syny k Olivovým ratolestem. Ve Starém zákoně stojí oliva vedle révy. Oliva i réva představuje symboly ve staré náboženské symbolice. Komu Bůh žehná je jako oliva. Ve verších tohoto žalmu je sděleno, že všechno požehnání přichází od Hospodina, a to z místa, kde Hospodin promlouvá a zjevuje svou vůli, a kam směřují všichni izraelští poutníci. Každý, kdo byl obdařen požehnáním, bude vidět Sijón. Rovněž je zde obsažena výzva nehledět jen na blaho rodiny, ale též usilovat o to, co prospívá Jeruzalému a Božímu lidu. Božím požehnáním je pak dlouhověkost a množství potomků.

3 SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ ŽENY VE STARÉM ZÁKONĚ Z POHLEDU MUŽE

3.1 MUŽ JAKO RODINNÝ PŘÍSLUŠNÍK

Zmiňované pořadí muž – dům – žena – býk má silnou sociologickou výpověď a též i historickou. Muži jsou varováni před cizí ženou, nevěstkou: to je v naprostém pořádku. Ale již méně slyšíme o varování před násilným mužem (srov. Ex 20,17; Dt 5,21). Jednotlivé celky, generace v Bibli představuje muž. Můžeme uvést například rodopis Adamův (srov. Gn 5). Ve vůdčích osobnostech Izraele a Židovstva jsou převážně muži (srov. Př 7,27). Čteme zde, že i v apokryfním Sirachovcovi jsou dávání za vzor jen muži. (Srov. Sir 44,1). V dalších podkapitolách rozebereme postavení ženy z pohledu otce, bratra, manžela a syna.

3.1.1 *Otec*

Bible je kniha historická, nikoli nehistorická. Biblické dějiny Starého zákona prozrazují své dobové pozadí. Dá se říci, že hebrejská nebo řecká literatura biblických spisů je ovlivněna orientální mentalitou a z toho lze odvodit, že bible je knihou patriarchální. Jednotliví pisatelé tvořili biblické portréty žen Starého zákona v čase, kdy na prvním místě ve společnosti byl muž. I pisatelé mnohdy vycházeli z principiální podřazenosti a podřízenosti ženy. V jednotlivých knihách Starého zákona je zakotvena druhořadost ženy. Proto často vyzníval i tento argument, že Bůh je muž, respektive patriarcha. Dokonce někteří bibličtí vykladaatelé hlásali, že podle desátého přikázání má dům přednost před ženou.

Muž nemá dychtit po domě svého bližního a až na druhém místě je mu zakázána manželka bližního.²³

Hlavou rodiny byl otec. (Srov. Ex 21,7) Žena byla součástí rodiny neboli domu.²⁴ Proto bylo chápáno, že rodina je domem otce. I v Bibli Starého zákona se vyskytují pojmy „dům Izraelův, Jákobův...“ Otec byl obětníkem a modlitebníkem své rodiny. Otec rozhodoval o právu prvorozenectví. Někdy se rodiny dostávaly do takové bídy, že prodávali i své syny. (Srov. Neh 5,5) O spásitelných skutcích měli poučovat své děti otcové. (Srov. Ez 12,26; 13,8; Dt 6,7). Ostatní duchovní výchovu zajišťovali kněží. Po babylonském zajetí se zakládaly školy (synagogy), ve kterých se vyučovalo.

3.1.2 *Bratr*

Výraz „bratr“ ve svém původním významu označuje někoho, kdo vyšel ze stejného mateřského lůna. (Srov. Gn 4,2) V Bibli označuje také ty, kteří mají stejného předka jako Edomci a Izraelité. Bůh vložil do lidského srdce touhu pro bratrství v Adamovi. Přesto Adamovi synové skýtají obraz nesmiřitelného rozporu a to hned v samých počátcích. Kain žárlí na svého bratra Ábela, až ho nakonec zabije. Tvrdost lidských srdcí mnohdy brání uskutečňovat vytyčený cíl ideálu bratrství.²⁵ Právě o špatném vztahu bratra Amnona a jeho sestře Támary čteme v knize Starého zákona. Jeho počínání poznamenalo osud sestry na celý život.

Támara, Davidova dcera byla sestra nevlastního bratra Amnona. Příběh této osoby se nachází v druhé knize Samuelově. (Srov. 2S 13,1–22) Děj je podobný osudu Diny, dcery Jakoba. (Srov. Gn 34) Na rozdíl od Diny, je dána Tamaře možnost promluvit, vyjádřit odpor a bolest. Rabínští komentátoři s osudem znásilněné dívky nevlastním bratrem Amnonem nesoucí, její osobní tragédii přijímají za Boží trest

²³ BALABÁN, M. Jímavé portréty biblických žen. Praha: Kalich, 2009, s. 10

²⁴ Slovo dům mohlo označovat i mnohem větší společenství, někdy i národ

²⁵ Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*. Praha: Akademie věd ČR, 2003, s. 40–41

Davidovi.²⁶ Utrpení dívky způsobené bratrem, který ji odmítne, je několikanásobné. Znásilněná dívka, která je připravená o své panenství, zůstane neprovdaná a nakonec je svědkem bratrovražedného boje Davidových synů. Támar byla sestra Abšalóma a jejich matkou byla Maaka. Tuto ženu získal David ve válce a spal s ní dříve, než si ji vzal za ženu. Matka Maaka počala, když ještě byla cizinkou. Proto byla Támar Amnonovi povolena, když byla dcerou Davida. Po své konverzi se matka provdala se za Davida a porodila mu syna Abšalóma. Amnon velmi toužil získat panenství Támary, až byl z toho usouzený. Toho si všimne Jonadav, syn Davidova bratra Simey a poradí Amnonovi.

Amnon jen vypadal jako nemocný a to z touhy po Támaře. Bylo zvykem, že ctnostné panny byly zavřené v domě a nevycházely ven.²⁷ Amnon žádá po Támar jídlo se symbolickým názvem „srdíčka“. Když Támar jídlo uvařila, Amnon všechny přítomné poslal pryč a žádal po Támar, aby mu jídlo sama přinesla, což učinila. Rabín Radak komentuje²⁸ Amnonovu nenávist. Tato nenávist byla způsobena Bohem, aby zvětšil její hanbu tím, že ji pošle pryč ze svého domu a Abšalóm ho potom bude nenávidět až k smrti a bude ho chtít zavraždit. A tak se tento čin stal trestem Davida za skutek s Batšebou a Urijášem: A byl to onen trest, který byl uvalen na jeho dům/rod. A co se týče meče, který na něho měl přijít, jak mu řekl prorok: „*Nyní se už nikdy nevyhne meč tvému domu*“ (2S 12,10) – přihodí se, že Abšalóm bude smilnit a zabíjet. A to vše podle pravidla „míra za míru“. Amnon ještě více ponížil svou sestru Támar. Nejen, že ji zneuctil, ale rovněž ji vyhání pryč, začal ji nenávidět. Támar si roztrhla svůj šat, který patřil k jejímu statutu královské dcery – panny, posypala si hlavu popelem. Šlo o rituál smutečního obřadu. Když se to její vlastní bratr Abšalóm dozvěděl, vyzval ji k mlčení a vzal ji do svého domu. Slovem „zneuctěna“ lze chápat Támařinu opuštěnost a osamělost. Nejhorší věcí na tomto příběhu je fakt, že se stále odehrává rozsudek proti ženám, které jsou nevinnými oběťmi. Támařina budoucnost byla zmařena kvůli násilí, jehož se na ní dopustil bratr Amnon. Když posílá Támar

²⁶ Srov. DUBINOVÁ, T. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha: Židovské muzeum, 2008, s. 126

²⁷ Srov. tamtéž, s. 128

²⁸ Srov. tamtéž, s. 127

pryč jako věc, zařazuje ji do kategorie bezejmenných žen – dalších biblických obětí: Tamar po znásilnění vyjeví své pocity, nevzdává své snahy uzavřít společenskou smlouvu, ochránit své postavení, ale Amnon ji zavrhne.

3.1.3 *Manžel*

Vztahy mezi mužem a ženou v manželství byly vybudovány na základech patriarchálních. Muž (manžel) mohl svou manželku propustit, ale tento akt propuštění poskytoval ženě jistou ochranu. Pravidlem bylo, že v rodině žili pohromadě tři i čtyři pokolení. Jenže manželským svazkem vzniká mezi dvěma lidmi nové pouto a jeden druhého by měl přijímat jako dar Boží lásky. Manželství bylo zpravidla monogamické. Abrahám i Izák měli jednu ženu. (Srov. Gn 12,5; 24–30) U Jákoba víme, že měl dvě ženy, poněvadž ho Lában podvedl. (Srov. Gn 29,15–30) U soudců a králů se dovídáme, že např. Gedeon měl sedmnáct synů. (Srov. Sd 8,30) Rodiče na základě zákonných ustanovení měli za povinnost neprovdat svou dceru za syna z cizích národů, ani nepřijmout dceru pro svého syna. Rodiče byli za své děti odpovědní a byli povinni chránit je před pohanskými zlořády. Sami rozhodovali, většinou muž o nevěstě svého syna. Např. Abraham poslal svého služebníka pro ženu Izákovi do svého rodiště. (Srov. Gn 24,4). Z dalších příběhů víme, že směšování s příslušnicemi jiných kmenů či národů bylo téměř nevyhnutelné. Juda se oženil s Kenaankou (srov. Gn 38,2), dokonce i jeho snacha byla Kenaankou, Boaz s Moabkou (srov. Rt 4,13). Nevěstě dával ženich dar. U dcer, když v rodině nebyl syn, se kladl důraz, aby se provdaly za muže ze své čeledi proto, aby dědictví nepřešlo do cizího pokolení.

Z vůle mužovy bylo manželství rozlučitelné, zemřela-li žena bezdětná, měl muž nárok na vrácení moháru. Sňatkem se žena stala mužovým majetkem. Muž měl právo se svého majetku zbavit na základě jeho prohlášení „Ona není mou ženou a já nejsem jejím mužem“ (srov. Oz 2,4), nebo jí vystavil rozlukový list (srov. Dt 24,1). Patriarchální poměry dávaly muži volnost ve všem, i v mimomanželských stycích.

Platily však výjimky, které se trestaly smrtí. (Srov. Dt 22,22–25). Když muž svedl neprovdanou dívku, měl povinnost si ji vzít, bez možnosti ji propustit.²⁹

3.1.4 Syn

V patriarchální společnosti byl větší zájem o narození syna. Prvorozený měl zvláštní postavení. Stával se otcovým zástupcem i nástupcem v jeho povinnostech vůči Bohu i vlastní rodině. O prvorozenectví se připravil Ezau a Jákobovi pak s prvorozenectvím připadlo i otcovo požehnání. (Srov. Gn 27,27–29) Prvorozenému náležel dvojnásobný podíl všeho. Prvorození v Božích plánech nejednou ustupují mladším Jákob (srov. Gn 28,13–15), Gedeon (srov. Sd 6,15). Pro chlapce byla nařízena obřízka osmý den po narození. (Srov. Gn 17,10 –13) Z egyptských pramenů víme, že obřízce se podrobovali i dospívající jinoši³⁰ a to na znamení jejich zralosti, když vstupovali do manželství. Abrahám byl obřezán až ve svých devětadevadesáti letech. (Srov. Gn 17,24) Královské dvory měly pro výchovu svých synů pěstouny. V případě zrady na Hospodinu jsou vlastní rodiče povinni přivést syna před „starší města“, aby oni nad nimi vynesli soud, a to soud ukamenováním. (Srov. Dt 21,18–21) Nešlo o běžnou neposlušnost, ani o nezřízený život, ale modlářství. (Srov. Dt 21,20) Rozsudek se vykonával veřejně.³¹

Faraon egyptský nemá obavu z izraelských žen, ani dcer. Hodlá zabít jen chlapečky. (Srov. Ex 1,16)

Otcové z biblických příběhů mají za povinnost vyprávět o vyvedení Izraelců z Egypta synům a vnukům, o dcerách a vnučkách není řeč. V knize Přísloví, která je mudroslovnou knihou Starého zákona čteme: „*Zasvěť už chlapce do jeho cesty, neodchýlí se od ní, ani když zestárí.*“ (Př 22,6)

²⁹ Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*. Praha: Akademie věd ČR, 2003, s. 210–211

³⁰ DOUGLAS, D. J.; HILLYER, N.; BRUCE, F. F., aj. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 689

³¹ Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*. Praha: Akademie věd ČR, 2003, s. 84–85

Mluví se zde o zasvěcení chlapce do jeho cesty. Izraelské právo nerozlišovalo děti na manželské a nemanželské. Všichni synové téhož otce byli rovnoprávní, až na některé výjimky (např. Izmael).

4 SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ ŽENY VE STARÉM ZÁKONĚ Z PŮHLEDU ŽENY

4.1 ŽENA JAKO RODINNÁ PŘÍSLUŠNICE

V době, kdy byla psána bible, byla žena v manželství pod vládou muže, který byl jejím pánem. Nebylo to však postavení totožné s postavením otrokyně. Žena zaujímala první místo mezi členy rodiny a ostatními obyvateli domu. Děti ctily matku stejně jako otce. Když se žena vdala, byla majetkem svého muže a musela být svému muži věrná. Žena si získala úctu jako matka a byla ceněná především jako pracovní síla.³²

4.1.1 *Dcera*

Děti byly přijímány za dar od Boha a manželé je vnímali jako projev požehnání. Dcery to měly mnohem těžší než synové. Často je otcové pokládali za svůj majetek. Zákon se výslovně zastává dívek prodaných do otroctví. (Srov. Ex 21,7) Tehdejší doba nebyla zralá k tomu, aby se takové obchody daly zakázat. Mnohdy se úděl prodaných dívek zmírnil. Mohly se stát družkami svého pána, respektive jeho syna. Museli se však k nim chovat ohleduplně. Na úděl dcer se moc nehledělo, ať už svobodná či provdaná prováděla veškeré práce v domácnosti; někdy to zastaly otrokyně. Dívky zůstávaly u matky, pokud se nevdaly. Nevěstě dával ženich dar. Děti byly povinny ctít rodiče a být poslušné. Od dívky se požadovalo, aby do manželství vstoupila jako panna, jinak jí hrozilo ukamenování. (Srov. Dt 22,21) Ukamenování bylo obvyklým trestem za různou modloslužbu. Pro kněžskou dceru, která se znesvětila smilstvem, byl stanoven

³² KLAŠKOVÁ, M. *Postavení ženy ve Starém zákoně* [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=717&kid=130>

trest upálením. (Srov. Lv 21,9) Tentýž trest žádal Juda i pro svou snachu Tamar, když se ukázalo, že čeká dítě, ale nevěděl, že otcem je on sám. (Srov. Gn 38,24) Pokládal se odpovědným za její bezúhonnost, a tudíž si osoboval právo ji za ten čin potrestat.

Jiftáchova dcera – bezejmenná

V dobách duchovního úpadku izraelského lidu se i v Izraeli vyskytovaly kněžky. Jsou to jinými slovy nevěstky. Právě Jiftáchova matka byla nevěstkou. Proto jeho bratři zabrali dědictví po otci a svého bratra vyloučili z obecnství Hospodinova lidu. (Srov. Dt 23,3) Jiftách se však hlásí k Izraeli. Jako vyslanec Jiftách žije v zemi Tób a s dobrodruhy podnikal loupežné výpravy. Jiftách byl povolán staršími a byla s ním uzavřena smlouva: zvítězí-li, bude náčelníkem a vůdcem. Zvítězí jen tehdy, bude-li s ním Hospodin. Smlouva je uzavřena a potvrzena ve svatyni v Mispě. Jako povoláný soudce – vysvoboditel před bojem volá Jiftách o pomoc a s tím souvisí i jeho slib, který učiní. Vypráví se také hrozný příběh³³ o jeho slibu, který učinil v tísní, a je připraven přinést Hospodinu tu nejvyšší oběť. Jde o příběh poukazující na pošetilost ukvapených slibů a přísah. Na jeho bojový zápal doplatí mladá nevinná dívka. Jiftách ovšem nepočítal, že půjde o jeho jedinou dceru. Jiftáchova dcera svůj úděl přijímá. Tady lze poukázat na bezbrannost a odevzdaný souhlas dcery, která podle starověkého práva byla majetkem otce a nemohla do platnosti jeho slibu zasahovat. Ustoupit od toho, co řekl, nemohl. Slib Bohu se musil dodržet. (Srov. Nu 30,3) Příběh Jiftáchovy dcery se nachází v knize Soudců.

„Jiftách složil Hospodinu slib: ‚Vydáš-li mi Amónovce opravdu do rukou, ten, kdo mi vyjde naproti z vrat mého domu, až se budu vracet v pokoji od Amónovců, bude patřit Hospodinu a toho obětují v zápalnou oběť.‘“ (Sd 11,30–31)

³³ Srov. *Výklad ke Starému zákonu. II. díl.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 110–111

Jak první vychází vstříc Jiftáchovi jediná dcera, tančící a hrající na bubínky. Dcera dobrovolně přistoupí na naplnění otcova slibu. Na dva měsíce odchází se svými služkami do hor, aby oplakala své panenství. (Srov. Sd 11,37)

Jiftáchova dcera, ač v Bibli bezejmenná zůstává výraznou a znepokojující hrdinkou. Promlouvá pokorně a odevzdaně, projeví vlastní vůli ženským způsobem – tancem se chce rozloučit se svým dosavadním životem.³⁴

4.2 MANŽELKA

Biblická Eva je typ a personifikace toho, co je skutečně ženské. Je to archetyp – počátek, prazáklad, co je vyraženo do postavy ženy jako předobraz budoucích postav a skutečností, jež Bůh ve svém spasitelném plánu připravil. Život v ráji i vyhnání nejsou historické události, nýbrž vzorové typové modely, které nás mají vést k správnému jednání. V tomto kontextu je Eva vysněna Hospodinem, aby doprovázela, těšila, podpírala Adama královského muže.³⁵ Eva, hebrejsky „Chavvá“³⁶ znamená „Živá“. Je „kost z kostí“ Adamových. Je tedy s Adamem soupodstatná. Zde můžeme spatřovat rovnoprávnost. Proto se hebrejské výrazy pro muže liší pouze v koncovce: Muž je „iš“ a žena je „išša“.³⁷ Hospodinem byla nalezena „pomoc jemu rovná“. Eva ale podléhá pokušení „být jako Bůh“, znát, co je dobré a co zlé, sama o tom rozhodnout. Fatální podlehnutí pokušení je přiřčeno ženě Evě pravděpodobně proto, že v patriarchátě bylo všechno zlo přičítáno druhému, tj. druhořadému pohlaví. Tady se setkáváme s mytickou představou, že nevzporná a poslušná žena v ráji by rodila zcela bezbolestně. Zdá se, že každé rození s sebou nese cosi traumatického. Dále se dovídáme o těžkém údělu ženy, která neodbytně touží po svém muži. Zde můžeme opět pozorovat nástin

³⁴ Srov. DUBINOVÁ, T. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha: Židovské muzeum, 2008, s. 132

³⁵ Srov. BALABÁN, M. *Jímavé portréty biblických žen*. Praha: Kalich, 2009, s. 74

³⁶ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 164

³⁷ BALABÁN, M. *Jímavé portréty biblických žen*. Praha: Kalich, 2009, s. 76

patriarchátu, že muž bude ženu ovládat jako pán a žena bude jeho poddaným. Na poslání Evy ale nacházíme něco pozitivního – má podpírat Adama v zápase o pravé lidství.³⁸

Dříve, než budeme hovořit o manželství a jednotlivé roli manželky, musíme vyjít z kapitoly 2. 1 – z Božího zjevení. Hovoří se tam o sociálním postavení ženy určené Božím řádem. Zde nacházíme kostru antropologické pravdy o člověku. Z počátku je výběr ženy uskutečňován z blízké rodiny. Takový vztah je charakterizován úsilím uzavírat manželství mezi pokrevními příbuznými.(Srov. Gn 28,1–2) Později muž mohl mít více manželek (srov. Gn 25,1) a to je již charakteristickým rysem polygamie. Teologie manželství je nastíněna ve 24. kapitole knihy Genesis.³⁹

Z biblických knih Starého zákona se dovídáme, že žena byla součástí rodiny. Ženy se ani moc nenacházely v rodokmenu. Výjimkou je Kainův rodopis, kde je uvedena Áda a Sila. Žena se na svého muže obracela označením baal, ale i s označením adon (pán). I ve Starém zákoně jsou čtenářům nabídnuty archetypy ideálního ženství. V knize Přísloví se nám objevuje žena statečná, zbožná a starostlivá.

„Dejte jí z ovoce jejích rukou, ať ji chválí v branách její činy!“ (Př 31,31)

Takováto žena je vnímána jako symbol moudrosti, oblažuje a opatruje lidské společenství.

Další archetyp ideálního ženství je obsažen v Knize písní. Tradice autorství této knihy se připisuje Šalamounovi, který byl považován za nejmoudřejšího a nejerotičtějšího ze všech Izraelských králů. Je zde vykreslen vztah harmonie lásky mezi mužem a ženou.

„Jak jsi krásná, přítelkyně moje, jak jsi krásná, oči tvé jsou holubice pod závojem, vlasy tvé jsou jako stáda koz, které se hrnou z hory Gileádu. Zuby tvé jsou jako stádo ovcí před stříháním, jež z brodiště vystupují, a každá z nich vrhne po dvou, žádná z

³⁸ Srov. tamtéž, s. 77

³⁹ Srov. MEISNEROVÁ, E. *Ženy Abrahámovy rodu*, Olomouc, 2010, s. 18

nich neplodná nezůstane. Jako karmínová šňůrka jsou tvé rty, ústa tvá půvabu plná. Jak rozpuklé granátové jablko jsou tvoje skráně pod závojem.“ (Př 4,1–3)

Autor zde píše o své milé, jak je krásná a půvabná. Dále je vyzdvížen půvab nevěsty, vůně lásky a krása milého.

V Ex 21,7 je ženě dáno implicitně právo, které spočívalo v tom, že muž nemohl prodat svou manželku na rozdíl od otrokyně, dokonce i dcery. Muž mohl svou ženu propustit za daných podmínek. Žena měla jistotu, že v takovém případě – po rozvodu – má právo na část věna, které musel vložit do manželství muž nebo otec. Příkladem levirátního manželství je Tamar. I jako vdova byla žena chráněna.

Pokud se muž se svou ženou rozešel (vystavil rozlukový list), měla možnost se znovu provdat, ale už se nemohla vrátit k prvnímu manželovi. (Srov. Dt 24,1–4) V náboženských otázkách nebyla vdaná žena svéprávná. Pokud chtěla dát slib Hospodinu, muselo to být jen se schválením svého muže. Žena byla povinna zachovávat svému muži věrnost, i před svatbou se ověřovalo její panenství. (Srov. Dt 22,17). Smyslem manželství bylo plození dětí. Každá žena, pokud měla být vážená, toužila mít děti. Ráchel žádá Jákoba: „*Dej mi syny! Nedáš-li, umřu.*“ (Srov. Gn 30,1) Jestliže ženě zemřel muž dříve, nežli zplodil syna, stanovil zákon, že se měl vdovy ujmout jeho bratr (srov. Dt, 25,5; Rt 1,11–13), popřípadě další příbuzný (srov. Rt 2,20; 4,4–10) a prvorozený syn byl přiřknut zemřelému. Jde o tzv. levirátní manželství. Ojedinelý je i zásah otce zesnulého. (Srov. Gn 38) Levirátním povinností bylo možno se vyhnout. (Srov. Rt 4,6) V takovém případě odmítnutá žena zula švagrovi střevis, plivla mu do tváře a prohlásila: „*To si zaslouží muž, který nechce svému bratrovi zbudovat dům!*“ (Srov. Dt 25,9–10) Jinak byly příbuzenské sňatky zakázány. (Srov. Lv 18)

Sára jako manželka

Saraj (hebrejsky „Šáráj“ – kněžna)⁴⁰, dostala později jméno Sára. O jejím původu víme jen to, že byla blízkou příbuznou svého manžela, jak se o tom dovídáme

⁴⁰ Srov. HELLER J. *Vykladový slovník biblických jmen*. 2003, s. 434

v Gn 20,12. Později byla taková manželství v Izraeli zakázána. Abraham věděl o tom, že má ženu krásného vzezření. (Srov. Gn 12,11) Na druhou stranu byla Sára svéráznou osobností. Svého muže Abraháma ctíla a vážila si ho. V prvním listu apoštola Petra (srov. 1Pt 3,5–6) se dovídáme, že Sára poslouchala svého manžela a oslovovala ho pánem. Z toho můžeme usoudit, že jako manželka poznala své místo, nechtěla vládnout nad svým mužem. I když byla podřízena svému muži, neznamená to, že byla něčím vedlejším. Nazývala se kněžna, byla přemýšlivou ženou, znala své poslání, že má být pomocnicí pro svého muže. Sára měla jedno velké štěstí, že se stala manželkou muže, který se bál Hospodina, stal se Božím přítelem a stavitelem obětních a modlitebních oltářů.

Setkáváme se s její nedůvěrou, když ve své netrpělivosti navrhla manželovi i cestu k dítěti prostřednictvím otrokyně, s kterou zplodil Izmaela. Trvalým pokořením byla její neplodnost, a proto Abrahámovi dala ženinu, svou služku Hagar. O její nedůvěře se dočteme i v Bibli při Boží návštěvě Abraháma, kdy nevěří Božím poselství, že se i přes svůj vysoký věk stane matkou. Bůh však i její slabiny použil k tomu, aby se Sára stala pokornější a více věřící. (Srov. Gn 18,9–15)

K jejím kladným stránkám patří, že byla oporou svému muži, opustila rodný kraj a putovala s manželem. Z Písma vidíme tuto ženu konat pokání ze své nedůvěry Božím poslu. V listě Židům čteme, že Sára uvěřila, a proto přijala od Boha moc, aby se stala matkou, ačkoliv už překročila svůj čas, pevně věřila tomu, kdo jí dal zaslíbení. (Srov. Žid 11,11) Tím se Sára dostala do galerie hrdinů víry.

Sára však vybočila z cesty víry tím, že navrhla Abrahámovi zplodit dítě se služebnicí Hagar. Rovněž tímto narušila manželský pokoj a způsobila trápení nejen sobě, ale i služebnici, která nakonec od ní utekla. Tím, že Hospodin přejmenovává Saraj na Sárú (Gn 17,15–16), nastal v jejím životě obrat, stává se matkou prvorozených Božích synů.

Pramatka Sára, manželka Abraháma je postavou tragickou i hrdinskou. Byla ženou krásného vzhledu, ženou statečnou, trpitelkou pro svou dlouholetou neplodnost.⁴¹

⁴¹ Srov. SCHERER, A. *Ženy v bibli*, Řím: Křesťanská akademie, 1973, s. 99–104

Ráchel jako manželka

Ráchel (hebrejsky „ráhél“ – ovce)⁴² byla aramejská žena. Známe ji především jako Jákobovu milovanou ženu. Byla dcerou Lábanu, Jákobovou sestřenicí a matkou jeho dvou nejmladších synů Josefa a Benjamina. Její život je popsán v Gn 29–33, 35 od prvního jejího setkání s Jákobem u studnice až po její smrt na cestě z Betléma do Efraty. (Srov. Gn 48,7) Podle jedné tradice byla pochována severně od svatyně, zasvěcené snad bohyni plodnosti, poblíž cesty z Bétel do Betléma. Na jejím hrobě Jákob vztyčil kultický sloup a dnes se na tomto místě, cca 6 km od Jeruzaléma a 1,6 km od Betléma, ukazuje tzv. Ráchelin hrob – malá budova podoby mešity s bílou kopulí.⁴³

Ráchel a její sestra Lea měly mnoho společného, staly se Božím řízením manželkami jednoho muže, ale podle svého zevnějšku a svých povahových vlastností i podle vnitřního založení byly velmi rozdílné. Ráchel byla po otci závislá na majetku. Ráchel se setkává s mládencem Jákobem u studny, podobně, jak se střetl Eliezer s Rebekou. Při tomto setkání je Rebeka pastýřkou, poznávají se při její práci. Izákovi hledal manželku Eliezer, Jákob si Rebeku našel sám. Boží slovo nám svědčí o Rebece, že měla pěknou postavu a krásnou tvář. Ráchel i Jákob s nadějí očekávali krásnou budoucnost.

Lában, otec Ráchel byl vypočítavý Žid a postaral se pomocí zákonných zvyků o to, že lstivě v den svatby místo Ráchel podstrčil Jákobovi Leu. To byla tvrdá lekce pro Jákoba. Jákob pomocí šatů podvedl svého otce Izáka, který mu požehnal v domnění, že jde o prvorozeného syna. A nyní podobně dopadl Jákob. Musel si vzít ženu, kterou nechtěl, místo té, po které toužil. Jákob s Ráchel však spolu trvali na svém, neuznávali přednostní Leino právo. Milovanou byla pouze Ráchel. Lea je vyvolená za matku Izraele, ale Bůh chce dát velké věci i Ráchel, která si je musí vyprosit a dosáhnout cestou pokání. Ráchel najde cestu k Bohu a to cestou pokání.⁴⁴

⁴² Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 422

⁴³ Srov. *Výklady ke Starému zákonu. I. díl. Zákon (Genesis – Deuteronomium)*. Praha: Kalich, 1991, s. 154

⁴⁴ Srov. —, *Biblické ženy: Postavy Starej zmluvy*, 1970, 112–122

Nyní se podíváme na Ráchel jako na manželku. V jejím životě to byla vážná situace, když Lában přinutil Jákoba vzít si za manželku nejprve Leu a teprve potom jeho milovanou Ráchel. Zvláštní situace – dvě ženy v jednom domě, které se nesnášejí. Lea byla nežádoucí, v domě byla trpěna jako pracovní síla, ale nastal obrat a Bůh zasáhl. V Božím slově čteme, že když Hospodin viděl, že Lea je nenáviděna, otevřel její život a Ráchel zůstala neplodná. Uběhlo pět let a Lea měla již čtyři syny. To byla krutá bolest, která přiváděla Ráchel k zoufalství. Ráchel záviděla své sestře a závist je zlým společníkem pro člověka. Podezírá svého muže, že jí nedopřeje děti, až se Jákob na ni rozhněval. Ráchel se zachovala podobně jako Sára a nabídla svou otrokyni svému muži za ženinu. Jákob se mohl poučit z příkladu Izmaele, že jde o riskantní cestu, ale neučinil tak. Podvolil se vůči Ráchel a tím se dostal do stavu trojženství. Tento příklad Ráchel později následovala i Lea.

Jména dvou synů od otrokyně nám naznačují, že se Ráchel modlí. Když se plán s otrokyní vydařil, přijímá toho syna jako dar Boží. Svému synu dala jméno Dan (hebrejsky „dán“ – Soudce)⁴⁵, kterého porodila služebnice Bilha. (Srov. Gn 30,1–6)

Ráchel byla zpočátku neplodná a záviděla sestře její syny. Proto dala Jákobovi svou otrokyni Bilhu, aby jí porodila děti. Ve starověkém Blízkém východě byla neplodnost známým problémem a manžel si často bral druhou ženu nebo ženinu, aby měl děti od ní. Dokument z Nuzi (mimobiblický případ) uvádí, že hlavní manželka měla nad těmito dětmi plnou autoritu. Synové Bilhy byli Dan a Neftalí (hebrejsky „Mé zápolení“)⁴⁶. Ve většině správních seznamů se kmen Neftalinovců uvádí jako poslední. Mojžíš při svém požehnání říká, že Neftalí ovládne moře a jih. (Srov. Dt 33,23)

Ráchel se po narození dvou synů Dana a Neftalího vroucněji modlila k Hospodinu, získala větší víru, Hospodin se na ni rozpomenul a otevřel její život. To proto, že změnila své smýšlení, nevyčítá svému muži, nezlobí se na svou sestru, ale v pokoře se obrací k Hospodinu. Tak se Ráchel narodil Josef, Jákobův milovaný syn.

V Lábanově domě nastalo citelné ochlazení vztahů vůči vzrůstajícímu se Jákobovi, což v něm vyvolalo touhu vrátit se domů. Nyní jsme svědky toho, že obě

⁴⁵ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 151

⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 320

ženy, Ráchel i Lea, chtějí jít spolu. Ráchel odpovídá nejen za sebe, ale i za svou sestru a následují svého muže.

Dostáváme se k poslednímu úseku jejího života. Když Jákob uviděl, že se k němu Ráchelini bratři staví nepřátelsky a po té, co se mu dostalo zjevení od Hospodina, rozhodl se vrátit domů. Ráchel je podruhé v pozeňnaném stavu a před cílem cesty (návratu do Palestiny) přišly porodní bolesti a porodila znovu syna Benjamina a při porodu zemřela. (Srov. Gn 35,18–22). Důkazem Jákobovy trvalé lásky k Ráchel je pamětní sloup, který postavil nad jejím hrobem. Toto místo znali ještě lidé v Saulově době. Dějiny božího lidu by byly o mnoho chudobnější, kdybychom neměli Ráchel a její syny Josefa a Benjamina. Z rodu Benjamina, z jeho pokolení pochází i sv. apoštol Pavel. Ráchel byla krásná nejen tělesně, ale i duchovně, měla v sobě ducha pokání.⁴⁷

Támar jako manželka z levirátního manželství

Támar (hebrejsky „palma“)⁴⁸ dal Juda Erovi, svému prvorozenému za manželku (Gn 38,6). Tímto veršem začínají dějiny Kananejčanky. Tato žena byla podivuhodným způsobem, Božím vedením, zařazena do rodokmene Ježíše Krista. Podle tehdejších zvyků otcové vybírali svým synům ženu. Takovou autoritu a právo měl i Juda. Vybral svému synu Erovi ženu života schopnou a dobrou. Ale jeho syn se neosvědčil jako manžel a Támar byla nešťastná. Hlavní příčina spočívala v tom, že byl zlý v očích Hospodina, že ho musel Hospodin předčasně zabít. Judova rodina v tom spatřovala ruku Boží a Boží soud.

Podle biblických ustanovení existují tzv. levirátní manželství⁴⁹. Když jeden ze dvou ženatých bratří zemře bezdětný, je druhý z bratrů povinen se oženit s jeho vdovou a zplodit mu potomka. (Srov. Dt 25,5) Támar zůstala jistou dobu vdovou, a to bezdětnou. Tato událost zranila nejen ji samou, ale též tchána. Juda sice ztratil syna, ale nechtěl ztratit nevěstu. Proto se postaral, aby si ji podle zákona vzal za ženu mladší syn Ónan a tak zplodil svému zemřelému bratru potomstvo.

⁴⁷ Srov. —, *Biblické ženy: Postavy Starej zmluvy*, 1970, s. 123–133

⁴⁸ Srov. HELLER J. *Výkladový slovník biblických jmen*. 2003. s. 480

⁴⁹ DOUGLAS, D. J.; HILLYER, N.; BRUCE, F. F., aj. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 572

Ónan splnil otcův požadavek pouze formálně. Sám se přičinil, aby jeho bratr neměl potomstvo, tím, že ničil semeno a nesmírně takovým jednáním potupoval i svou ženu. Dá se říci, že vůči otci i ženě páchal křivdu a hřešil tak proti rodu. I Ónanovo chování bylo v očích Boha smrtelně zlé, že zabil i jeho. Tak jako první, i druhý syn odešel bez potomků.

Znovu těžký úděl pro Támar, která se opět stala vdovou. Judovi z třech synů zůstal už jeden, který byl pro Támar příliš mladý. Judovi to přišlo vhod a mohl se tak Támar zbavit s příslibem, že když syn doroste, vezme si ji za manželku. Juda sice sliboval, ale myslel si jinak. Támar si uvědomovala svoje těžké postavení bezdětné vdovy, pochopila, že Judova rodina hodlala s ní skoncovat. Ale Hospodin při ní stál. Judovi zemřela žena a to u Támar vzbudilo jiskřičku naděje. Podle tehdejších zvyků a zákonů se mohla i ona stát ženou Judy. Bůh ji předurčil, aby byla nositelkou nejen Judova rodu, ale aby se stala pramatkou Ježíše Krista.

Juda držel smutek za svou ženu. Pak po jisté době se vrátil ke své práci, vydal se za stříhači svého stáda. Při stříhání, které bylo spojené s oslavou, skončil Judovi čas smutku a Juda přestal nosit smuteční roucho. Když se o tom dozvěděla Támar, také i ona odložila smuteční roucho. Převlékla se do svátečních šatů a zahalila si tvář, což byl znak, že žena je volná a nabízí se Judovi.

Mnozí by ji nejrady odsoudili jako poběhlici a smilnici. Přitom Támar toužila dát život, chtěla se stát matkou. Tím, že nebyla matkou, bylo její právo zneuctěné, pociťovala křivdu, jak od manželů, tak i od svého tchána. Podstoupila všechno, jen aby mohla mít z toho rodu dítě. Proto zosnovala nepěkný plán, využila Judovu náruživost a slabost. Za příslibení kozla si dopředu vyžádala zástavu. Juda v tělesné náruživosti a slabosti jí vše splnil. Za tři měsíce poté se o ní roznášely zprávy, že je těhotná ze smilnění. Když se to Juda dozvěděl, vydal rozkaz, aby Támar předvedli a upálili. Najednou ji považoval za člena své rodiny a přivlastňoval si právo rozhodovat o jejím osudu. Žádá pro ni spravedlivý trest, aby měl od ní pokoj.

Na poslední chvíli Támar vytahuje svůj „trumf“ – posílá tchánovi získané zástavy – pečtidlo se šňůrkou a hůl. Juda si zástavy pozorně prohlédl a řekl: „*Je spravedlivější než já, nedal jsem ji svému synu Šelovi*“. (Gn 38,26) Toto veřejné vyznání znamenalo zrušení rozsudku. Až při vyznání hříchů se ukáže naše velikost.

Když Juda poznal a vyznal svůj hřích, nastal u něj obrat v těžké situaci. Narodila se jim dvojčata, prvorozeného pojmenovali Peresem, druhého Zerachem.⁵⁰

V knize Rút (4,12) je vzpomínaná Tamar jako příkladná žena. Sám Bůh dal Tamar za záchranu Judova rodu, a proto je i zařazená do rodokmene Ježíše Krista. Bůh ji ospravedlnil a použil ji ve svém díle spásy. Příběhy o Tamar vykreslují význam, jenž zaujímaly ženy v židovské společnosti a který zdaleka přesahoval tehdejší postavení žen kdekoli jinde na Blízkém východě. Mojžíšské zákonodárství, které přišlo později, zajistilo ženám jistá práva a ochranu.

4.2.1 *Matka*

Žena si získala úctu především jako matka. Čím více děti žena dala svému muži, obzvláště synů, tím větší vážnosti se těšila. (Srov. Ex 20,12) Děti byly Božím požehnáním, a proto bylo pro izraelskou ženu neštěstím, když byla neplodná. V takovém to případě dávala svému muži otrokyni, aby s ní měl dítě, které pak přijala za své.

Výchova dětí byla v útlém věku dítěte záležitostí matky, pouze hochy si později bral na starost otec. K hlavní povinnosti matky patřilo nejen dítě porodit, ale také se o ně postarat. Žena neměla vždy jednoduché postavení, ale vždy byla ceněna jako matka. Mojžíšův zákon chrání matku v mnoha situacích, stane-li se vdovou, je-li zajata či neplodná.

Matka Makabejských synů jako archetyp statečné matky

⁵⁰ Srov. NETTELHORST, R. P. *Sto postav z Bible: Příběhy ze Starého a Nového zákona*. Bratislava: Slovart, 2008, s. 50–51

Hrdiny tohoto příběhu⁵¹ v sedmé kapitole druhé knihy Makabejské je matka s jejími sedmi syny. Matka s nadlidskou odvahou povzbuzovala svých sedm synů, aby se nebáli podstoupit smrt. Ujišťovala je ve víře, že smrtí nic nekončí, a že se žádný z nich nepropadne do nicoty a zkázy, ale naopak přejdou do nového života. Když už umíral druhý ze synů, s vírou křičel na kata, že sice jim bere pozemský život, ale král všehomíra je vzkřísí k věčnému životu, protože umírají pro jeho zákony. Stejnou zmužilost i důvěru prokázal i čtvrtý syn, který byl rovněž povzbuzen matkou.

„Je radostné skonat lidskou rukou, když máme v Bohu jistou naději, že jím budeme znovu vzkříšeni. Pro tebe ale žádné vzkříšení k životu nebude!“ (2 Mak 7,14)

Z výše uvedeného vyplývá, že Židé v helénské době pevně věřili ve vzkříšení, rovněž v Boží soud nad dobrem a zlem. Byli též přesvědčeni, že veškeré bytí pochází od Stvořitele. V tomto příběhu je zmíněn i Král Antiocha IV., který vládl nad Sýrií a Palestinou v letech 175 – 164 př. Kr. Tento král se snažil obyvatelstvu vnutit řecký způsob života, čímž vyvolal povstání pod vedením bratří Makabejských, kteří se vzbouřili proti syrsko-helénské moci, která usilovala o vnucení pohanské víry, kultury a obyčejů. Na konci tohoto příběhu umírá po svých sedmi synech i matka. (Srov. 2 Mak 7,41)

Matka Makabejských synů je sice bezejmenná, ale jde o archetyp statečné matky, jež ve víře vedla a vychovala sedm synů, kteří společně s matkou pro svou víru podstoupili mučednickou smrt. Židé měli tyto hrdiny ve velké vážnosti, i křesťané později zasvěcovali těmto mučedníkům kostely, např. v Antiochii, Římě, Lyonu.⁵²

⁵¹ Srov. RAVASI, G. *Biblické postavy: Liturgický rok s osobnostmi Bible*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 70–72

⁵² *Výklad ke Starému zákonu*. V. díl. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 294–296

4.2.2 Vdova

Postavení vdovy ve starozákonní době nebylo jednoduché. Pokud ženě zemřel muž, pak se jako vdova mohla znovu provdat. Jestliže zůstala sama, nikdo ji nechránil. Z tohoto důvodu bylo v Mojžíšově zákoně zakotveno toto ustanovení:

„Nepřevrátíš právo bezdomovce ani sirotka a vdově nezabavíš roucho. Ale pamatuj, že jsi byl otrokem v Egyptě a že Hospodin, tvůj Bůh, tě odtud vykoupil. Proto ti přikazuji, abys to dodržoval. Když budeš sklízet ze svého pole a zapomeneš na poli snop, nevrátíš se pro něj. Bude patřit bezdomovci, sirotku a vdově, aby ti Hospodin, tvůj Bůh, požehnal při každé práci tvých rukou. Když oklátíš plody ze své olivy, nebudeš ještě setřásat zbylé. Ty budou patřit bezdomovci, sirotku a vdově. Když budeš na vinici sbírat hrozny, nebudeš po sobě paběrkovat. Bude to patřit bezdomovci, sirotku a vdově.“ (Dt 24,17–21)

Pokud manželé neměli děti a žena ovdověla, mohla se vrátit do otcovského domu. Tak např. v Bibli čteme, jak Juda vyzval ovdovělou Támar, aby se usadila v domě svého otce, dokud nedospěje jeho syn. (Srov. Gn 38,11) Proroci byli mnohdy nuceni znovu připomínat práva vdov v jejich nelehkém údělu. U proroka Izaiáše čteme: *„Učte se činit dobro. Hledejte právo, zakročte proti násilníku, dopomozte k právu sirotkovi, ujímejte se pře vdovy.“ (Iz 1,17)* Zde vidíme, že Zákon i proroci se neustále zastávali práv vdov.⁵³

Júdit

Judit hebrejsky znamená „Judejka“⁵⁴. Tato žena je výjimečnou hrdinkou v událostech, které jsou popisovány v deuterokanonické knize Júdit. Kniha Júdit je realistickým obrazem neklidné doby v čase makabejského povstání. Tuto knihu napsal neznámý autor, pravděpodobně Žid. Účelem tohoto sepsání bylo posílit

⁵³ Srov. KLAŠKOVÁ, M. *Postavení ženy ve Starém zákoně* [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=717&kid=130>

⁵⁴ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 215

odpor Židů proti jejich utiskovatelům. Babylonský král Nabúkadnesar panoval v letech 598–597 a dobyl svaté město Jeruzalém.⁵⁵

„V osmnáctém roce, dvaadvacátého dne prvního měsíce se roznesla zpráva v domě Nebúkadnesara, krále asyrského, že se pomstí na všech těch zemích, jak to předtím prohlásil. Svolal všechny své služebníky a všechny své velmože a předložil jim své tajné úmysly. Vlastními ústy vypočítal všechny zločiny těch zemí a oni usoudili, že musí být vyhubeni všichni, kdo tehdy neuposlechli slova jeho úst. Když ukončil poradu, zavolal Nebúkadnesar, král Asyřanů, vrchního velitele svého vojska Holoferna, který byl ve vojsku druhý po něm, a řekl mu: ‚Toto praví veliký král, pán celé země: Dej pozor. Odejdeš ode mne a vezmeš s sebou muže, kteří se mohou spolehnout na svou sílu, sto dvacet tisíc pěšáků a množství koní s dvanácti tisíci jezdci. Vytáhneš do všech těch zemí na západě, které neuposlechly slova mých úst, a vyzveš je, aby připravili zemi a vodu, protože na ně vytáhnu ve svém hněvu, zaplavím celý povrch země nohama svého vojska a vydám mu je v plen. Jejich ranění naplní propasti, každý potok a řeka se zaplní jejich mrtvolami, až se rozvodní. Všechny je dám odvést jako zajatce do nejzazších končin země. Ty tam půjdeš a zabereš pro mne celé jejich území. Vzdají se ti a ty je budeš mít pro mne pod dozorem až do dne, kdy je potrestám. S těmi však, kdo neposlechnou, ať tvé oko nemá slitování; vydáš je k pobíjení a v loupež celé jejich zemi! Jakože žiji já a síla mého království, promluvil jsem a učiním tak svou rukou. Ty pak nepřestoupiš ani jediné slovíčko z toho, co ti řekl tvůj pán, ale přesně vykonáš, co jsem ti rozkázal. Uděláš to bez váhání!‘ Holofernés odešel od svého pána a svolal všechny velmože, velitele a náčelníky asyrského vojska, sečetl muže vybrané k boji, jak mu nařídil jeho pán, sto dvacet tisíců vedle dvanácti tisíců lučištníků na koních, a seřadil je, jak se vojsko řadí do války.“ (Jud 2,1–16)

Nabúkadnesarovy rozkazy vykonával generál Holofernes, který byl náboženský likvidátor. Obyvatelé Betúlie učinili vše podle pokynů velekněze Jojakíma, všichni se před Hospodinem pokořili podobně jak obyvatelé v Ninive za času Jonášova. Jeden

⁵⁵ Srov. *Výklad ke Starému zákonu. V. díl.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 48–54

z představitelů Betúlie Uzijáš si vyžádal pět dnů a v této lhůtě měl Hospodin projevit své slitování. Pokud by tak Hospodin neučinil, pak se měl lid podrobit Holofernovi. A nyní vystupuje Júdit, dcera Morariho, vdova po Menasem. Tato žena je pobouřena malověrností lidu a domlouvá představitelům města, aby Betúlii nevydávali Asyřanům a nedopustili se tak zrady.

Vždyť dáme-li se zajmout my, bude zajato právě tak i celé Judsko a naše svatyně bude vydrancována. Bůh bude požadovat, abychom zaplatili za její znesvěcení svou krví...“
(Jud 8,21)

Judit se odváží pro záchranu riskovat všechno, i svůj život. (Srov. Dan 1) Je to bojovnice víry. Judit nebyla dobrodružkou ani se nechtěla proslavit. Plna víry a na základě modliteb si byla jistá, že tyran, který ohrožoval všechny, musí být odstraněn. Kajícně se za to modlí, pak odkládá žíněné roucho včetně vdovského šatu, vezme na sebe šperky a sváteční šaty, které nabyla za šťastných dnů prožitých v manželství a spolu se svou komornou slavnostně vykročí do nepřátelského tábora. Po dobu svého třídního pobytu v táboře náboženskou dietu podobně jako Daniel a jeho druhové.⁵⁶ Když Judit Holoferna zvábila při pořádání pitky, přijala podpořená modlitbou a vlastní vírou pozvání na oslavu do generálova stanu, nechala jej opít a pak mu v intimitě přesným úderem šavle uťala hlavu. Hlavní smysl příběhu je ukázat, jak Hospodin ochraňuje utlačované díky zásahu osoby, za jakou byla na východě považována žena a zvláště vdova bez ochrany manžela. Juditina víra i její odpovědnost za celý lid Boží je povzbuzením nejen pro tehdejší věřící, ale i pro další generace.

Júdit jako vdova, ale i věrná služebnice Boha zabránila pádu Izraele. A tak se Júdit ocitá za záslužný čin na vrcholu chlouby Izraele. Júdit v očích Uzijáše i celé betulijské obce je požehnaná od Boha nejvyššího nade všechny ženy na zemi. Tato slova nám silně připomínají slova Mariina při setkání s Alžbětou. (Srov. Lk 1,46–48)

⁵⁶ Srov. BALABAN, M. *Jímavé portréty*. Praha: Kalich, 2009, s. 203–218

Rút a Noemi jako vdovy

Rút znamená hebrejsky „Napojení“; „Družka“⁵⁷. Elímelek s manželkou Noemi a dvěma syny odešel do sousedního Moábska v době, kdy nastal v izraelské zemi hlad. Oba synové se v cizí zemi oženili. Jeden si vzal Orpu, druhý Rút. Rút se ve své vlasti provdala za Machlona, nejstaršího syna Elimeka a Noemi. Byli to Izraelité, kteří pocházeli z Judského Betléma. Když Noemi ovdověla, zemřeli i dva její synové, aniž by zanechali dědice. Nakonec Noemi zůstala sama se svými snachami. Dozvěděla se, že Bůh vrátil do její vlasti chléb a rozhodla se vrátit do své země. Rút ji řekla, že půjde s ní a přijme její lid i Boha za své. „*Tvůj lid bude mým lidem a tvůj Bůh mým Bohem.*“ (Srov. Rt 1,17) Putovaly spolu do Betléma, kde se narodila Noemi. Mladá Moabitřanka se staví po bok své tchýně Noemi a i na stranu Jahve. Vzdává se tím otce, matky, domova a svých Bohů. Obě ovdovělé ženy spíše potřebovaly nové manžely a spíše jim mohl dopomoci jen dům jejich manželů. Noemi neměla už žádné syny, a tak nutí snachy k návratu. Rút však zůstává.

Když dorazily obě ženy, Noemi a Rút do Betléma, právě začínala sklizeň a Rút si na poli hledala práci. Byla odkázána sama na sebe. Rút pozoruje, že Noemi je úplně vyčerpaná, uvědomuje si, že se musí postarat o starou ženu. Podle Mojžíšova zákona (srov. Lev 19,9–10) bylo chudým lidem dovoleno paběrkovat, to je sbírat klasy, které na poli zbyly po žencích. Byl to jeden ze způsobů, jak si chudí lidé, respektive cizinci, mohli opatřit obživu. Když Rút pracovala na poli, Boaz si jí všiml a přikázal žencům, ať nechávají více klasů. Rút pak vyprávěla Noemi o své práci, a když zmínila jméno muže, ukázalo se, že je Noemin příbuzný. Noemi poslala Rút k Boazovi a podle Mojžíšova zákona musel Rút přijmout za manželku za jejího zemřelého muže. Pro Boaze není rozhodující cizokrajný půvab mladé ženy, ani starostlivá péče o tchyni, nýbrž to, že opustila rodinu i domov, aby se ukryla pod křídla Boha Izraele. Boaz potvrzuje před staršími lidu to, co slíbil v noci mezi čtyřma očima. A Boaz si vzal Rút za ženu a Bůh jim požehnal. Narodil se jim chlapec, kterého Noemi pomáhala

⁵⁷ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 215

vychovávat. A chlapci dali jméno Obed a ten se stal Jesseovým otcem, který pak byl otcem Davida.⁵⁸

V knize Rút, která je perlou Starého zákona je krásně vylíčen pokoj, jehož základem je úcta ke staré matce (tchyni). Větší část lidského života se odehrává v rodině. Srdcem rodiny je vlastně žena, která svými obětmi, trpělivostí a láskou, odpuštěním vytváří pro členy rodiny jasné nebe. Tato žena – cizinka z moabské země – vstupuje do vyvoleného národa i do řady předků Vykupitele. Evangelista Matouš na začátku svého evangelia jmenuje obyčejně jen jména rodových otců, ale na některých místech této řady předků je však jmenována i žena. Je tu výslovně uvedeno: „*Boaz byl otec Obedův, jeho matka byla Rút.*“ (Mt 1,5) O mnoho let později přivedl jeden z potomků Rút, Josef, do Betléma svoji ženu Marii, aby tam porodila dítě, nad kterým se radovali pastýři i andělé v nebi. Kniha Rút představuje jeden z pěti Megillot („svitků“) hebr. Bible – stala se součástí třetí skupiny kanonických knih, tzv. Spisů⁵⁹. Židé ji každý rok čtou při svátcích týdnů. Tato kniha měla být svědectvím o Boží prozřetelnosti a sloužila za příklad rasové snášenlivosti. Příběh o moabské dívce Rút má pro křesťany zvláštní význam. Ježíš byl z rodu krále Davida, takže v jeho rodokmenu je i Rút. Král David, tak i Ježíš se narodili v městě Betlémě. Když se Rút narodil syn, obyvatelé Betléma ji vítali a oslavovali narození dítěte. Také v Lukášově evangeliu čteme o pastýřích z Betléma, kteří přišli pozdravit Marii a novorozeného syna Ježíše. Rút je příkladem bezvýhradné oddanosti své víry a můžeme i v těžkých zkouškách opakovat slova Rút: „*Tvůj lid bude mým lidem a tvůj Bůh mým Bohem!*“ (Srov. Rt 1,16)

⁵⁸ Největší izraelský král je tedy potomek moabské dívky, která hledala útočiště v cizí zemi.

⁵⁹ Srov. RAVASI, G. *Biblické postavy: Liturgický rok s osobnostmi Bible*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 285–286

4.3 ŽENA V SOCIÁLNÍ ROLI

4.3.1 *Královna*

Ester

Kniha Ester začíná vyprávěním o první ženě krále Achašvera – královně Vašti. Děj se odehrává v sídle perských králů. Král Achašveroš pořádá okázalou hostinu. Slavnosti jsou zakončeny sedmidenním hodokvasem. Současně probíhá podobná slavnost pro ženy, kterou pořádá královna. Král opojený vínem ztrácí soudnost. Nařizuje královně vystavit svou krásu na odiv všem hodovníkům. Vašti neposlechne a příkaz odmítne. Z rabínské literatury se dozvídáme, že měla přijít jen nahá s korunou. Dá se to vysvětlit novoročními obřady, při kterých králové vystupovali jako viditelní zástupci bohů.⁶⁰ Královnin odpor mohl některé ranit, tak byla příležitost viníka potrestat. Král nechce soudit sám a předkládá tento případ tribunálu, mužům, kteří byli znalci zákonů světských i náboženských. Bohužel rozsudek vyzněl, podle přání krále. Mluvčí královských rádců vysloví to, co se od něho očekávalo. Vystupuje jako falešný prorok a královnino rozhodnutí vyličí jako krok ohrožující celou říši. Jednání krále můžeme hodnotit jako bezprávi vůči královně. Navíc učiněná rozhodnutí byla provedena v opojení vínem. Ale nad tím vším je Bůh, který jako spravedlivý rozhodčí podřídí spáchané křivdy prostřednictvím Ester svým spasitelným záměrům.⁶¹

Jméno Ester výkladově a hebrejsky odpovídá slovu „Hvězda“⁶². Patří mezi oblíbené hrdinky knih Starého zákona a má své místo v židovské tradici. Aby zachránila izraelský lid – Židy, stala se ženou neobřezaného cizince – krále Achašveróše.

⁶⁰ Srov. DUBINOVÁ, T. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha: Židovské muzeum, 2008, s. 156

⁶¹ *Výklad ke Starému zákonu. II. díl*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 696–698

⁶² Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 77

„Tu řekl Memúkan před králem a velmoži: ‚Královna Vašti se provinila nejen proti králi, ale i proti všem velmožům a proti všem národům, které žijí ve všech krajinách krále Achašveróše. Zpráva o královnině činu se donese jistě ke všem ženám a uvede jejich manžely v jejich očích v nevážnost, až se bude říkat: ‚Král Achašveróš nařídil, aby před něho přivedli královnu Vašti, a ona nepřišla!‘‘ Ještě dnes stejně odpovědí kněžny perské a médské, až uslyší o královnině činu, všem královským velmožům a bude z toho příliš nevážnosti a mrzutosti.‘‘ (Est 1,16–18)

Podle rabínského výkladu je královnino jednání chápáno jako výzva všem ženám, aby též ony potupily své manžele.⁶³ Proto král vydal nařízení o pomstě a přikázal Vašti zabít. Mělo to být mementem pro každou ženu, která pohaní svého manžela. Poté bylo rozhodnuto, že budou vyhledány dívky, panny.

„,Ta dívka, která se králi zalíbí, stane se královnou místo Vašti.‘ Králi se návrh zalíbil a učinil tak.‘‘ (Est 2,4)

Tímto veršem začíná příběh o Ester, která byla z kmene Benjamin. Žila se svým příbuzným na hradě v Šušanu. Jmenoval se Mordokaj a Ester byla jeho sestřenice, sirotek. Po vyhlášení královského ediktu se Ester ocitla na hradě krále Achašveróše. Denně ji navštěvoval Morkodaj: oblíbil si ji Hegaj, strážce žen, který ji připravoval předstoupit před krále. Nakonec přišla řada i na Ester.

„Král si Ester zamiloval nade všechny ženy; získala jeho přízeň a náklonnost nade všechny panny. Na hlavu jí vložil královskou korunu a ustanovil ji královnou místo Vašti.‘‘ (Est 2,17)

Ester nic neřekla o svém původu, aby si neřekli, že je z nevážené rodiny. Ke králi Achašveróvi byla vzata desátého měsíce.

Ve třetí kapitole se dovídáme o Hamanovi, nejbližšímu královu dvořanu. Všichni se mu klaněli, jediný Mordokaj toto klanění odmítal. Všiml si toho Haman a velice ho

⁶³ Srov. DUBINOVÁ, T. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha: Židovské muzeum, 2008, s. 157

to pobouřilo. Proto usiloval vyhladit nejen Mordokaje, ale všechnen lid Izraele. Haman vznesl obvinění před králem.

„Tu řekl Haman králi Achašveróšovi: „Je tu jakýsi lid, roztroušený a oddělený mezi národy po všech krajinách tvého království. Jejich zákony jsou odchylné od zákonů všech národů a zákony královskými se neřídí. Král z toho nemá žádný prospěch, když je trpí.““ (Est 3,8)

Tímto lstivým způsobem navede Haman krále k vydání dekretu povolujícího vraždění a rabování Židů.

Čtvrtá kapitola knihy Ester hovoří o tom, jak se Mordokaj dozvěděl, co se král prostřednictvím Hamana chystá provést se Židy a vyzývá Židy k pokání a půstu. Po eunuchovi posílá zprávu o tom všem, co připravuje Haman a vyzývá Ester o přímluvu za Židy u samotného krále.

„Mordokaj však vzkázal Ester: „Nedomnívej se, že v domě králově vyvázneš životem, jediná ze všech židů. Budeš-li v tuto chvíli skutečně mlčet, úleva a osvobození přijde židům odjinud, ale ty a dům tvého otce zahynete. Kdo ví, zda jsi nedosáhla královské hodnosti právě pro chvíli, jako je tato.““ (Est 4,13–14)

Ester tuto výzvu přijímá a prosí o modlitbu za ní a vydává se za králem, který ji přijme. Pozve na hostinu krále i Hamana, který stále přemýšlí jak skoncovat s Mordokajem. Vlastní žena Zereš mu poradí, ať nechá pověsit Mordokaje na kůlu.

V šesté kapitole si král před hostinou předčítá „Knihu letopisů památných událostí.“ Připomíná si zásluhy Mordokaje, který vyslechl spiklence a poslal o tom zprávu po Ester. Nic netuše Haman navrhne pro svého soka poctu, kterou sám musí vykonat.

Sedmá kapitola popisuje Esteřinu hostinu, na kterou se dostavil král s Hamanem. Král se opakovaně Ester zeptá, co si přeje.

„Královna Ester odpověděla: ‚Jestliže jsem získala tvou přízeň, králi, a uzná-li král za vhodné, nechť je mi na mou prosbu darován můj život a na mou žádost můj lid.‘“ (Est 7,3)

Před králem Ester zinscenuje situaci, kdy to vypadá, že ji chce Haman napadnout.

„Když se král vracel ze zahrady u paláce do domu, kde popíjeli víno, padl Haman právě na pohovku, na níž byla Ester. Tu se král rozkřikl: ‚To chceš dokonce u mne v domě učinit královně násilí?‘ Sotva to slovo z králových úst vyšlo, zakryli Hamanovi tvář.“ (Est 7,8)

Král rozhodl o zavržení Hamana a nechal ho pověsit. Ale jeho dekret zrušit nemohl. Dal však Židům právo postavit se na obranu svých životů.

„Král dal židům všude po všech městech právo, aby se shromáždili a postavili na obranu svých životů, aby vyhladili, povraždili a zahubili všechnu válečnou moc národa a krajiny těch, kteří by je napadli, i s dětmi a ženami, a kořist po nich aby si vzali jako lup, a to v jediném dni ve všech krajinách krále Achašveróše, třináctého dne dvanáctého měsíce, to je měsíce adaru.“ (Est 8,11–12)

Jak to vše dopadlo, to je vítězství Židů nad svými nepřáteli, je obsaženo v následujícím verši.

„Židé pobili všechny své nepřátele; bili je mečem a pobíjeli, až do vyhubení. Naložili s těmi, kdo je nenáviděli, jak se jim zlíbilo.“ (Est 9,5)

Nakonec se dovídáme, že Mordokaj je králem ustanoven na místo Hamanovo a král v dopise Židům ukládá, aby slavili svátek Purim 15. adaru, a to každý rok. Vraždění v textu vyvolává u čtenářů jistý morální zmatek. Právě kvůli tomuto morálně problematickému vyznění byla Ester mezi třemi knihami, které rabíni nepřijali do kánonu, neboť může vzbudit nenávist vůči Židům.⁶⁴

⁶⁴ Srov. DUBINOVÁ, T. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha: Židovské muzeum, 2008, s. 160

Ester je na začátku líčena jako žena poslušná a slabá, ale ve chvíli krize dochází u ní k osobní přeměně a s velkou odvahou se odhodlá zachránit svůj národ Izraele. V Ester lze spatřovat obraz židovské královny, ženy, která může hrát ve společnosti pozitivní roli díky své politické moci. Termín „násilí“ je použit ve smyslu vojenském i sexuálním. Když král viděl, že Ester a Haman se nacházejí na posteli, spatřuje v tom překročení manželského vlastnictví. Bere to jako napadení ženy krále, ale i jako útok na královu moc a postavení. Ester představuje ženu, která se ujme moci v době krize mužského vůdcovství. V Ester, Judit a Zuzaně, v jejich přirozenostech, lze spatřovat schopnosti politických vůdkyň.

4.3.2 Prorokyně

Prorok je náboženský zvěstovatel, kterým může být v teologickém smyslu každý, kdo je potvrzeným nositelem Božího zjevení. Prorok je poslán od Boha, často vystupuje ve jménu Božím se společenskou kritikou a zvěstuje poselství, jež vyžaduje skutky.⁶⁵ Možná nás překvapuje, že i v patriarchální době nacházíme v biblických knihách prorokyně. K těm známějším patří Mirjam, Chana, Debora, Chulda a Ester.

Mirjam – sestra Mojžíše

Mirjam hebrejsky znamená „Hořkost moře“⁶⁶. Její otec se jmenoval Amrám, což znamená „Příbuzný je vznešený“⁶⁷. Jókebed byla Mirjaminou a Mojžíšovou matkou. Jiným bratrem Mirjamy byl Áron, který se stal prototypem izraelského kněze. S Mirjam se poprvé setkáváme při záchraně svého bratra Mojžíše. Podle faraonova nařízení mělo být toto mimořádné dítě utraceno. Faraón měl v úmyslu s podivnými Semity pro sociální stabilizaci společnosti udělat rázný konec. Na základě jeho rozhodnutí měli být utraceni všichni hebrejští chlapci. Realizací

⁶⁵ Srov. RAHNER, K.; VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 318

⁶⁶ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 299

⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 358

tohoto nařízení měly vykonávat porodní báby. Jókebed položila své dítě do třtinové ošatky, kterou pak umístila do rákosí při břehu řeky Nilu. Akce byla od samého počátku promyšlená a asistovala při ní i jeho sestra Mirjam, která radila princezně a po celou dobu si počínala statečně a riskantně. Zdá se, že rozžehla plamínek soucitu u princezny, dokonce ji přivedla hebrejskou kojnou, ve skutečnosti vlastní matku dítěte. Mojžíše pojmenovala princezna, faraónova dcera. (Srov. Ex 2,10) Můžeme říci, že Mirjam představuje typ ženy, která důvěřuje Bohu a tím nám sděluje, že Pravda osvobozuje.

Mirjam – zpívající a tančící prorokyně

Když s Boží pomocí Mojžíš a synové Izraele jsou osvobozeni z otroctví Egyptanů a přešli po suché zemi Rákosovým mořem, přitom Egyptané, kteří je pronásledovali, byli pohřbeni vodami, tehdy zpívají Pánu hymnus o vítězství, který tradice připisuje Mojžíšovi. (Srov. Ex 15) Právě Mirjam jde v čele zpívajících žen a připojuje se k této oslavné písni o přejítí Rákosového moře. Je zde poprvé nazvána prorokyní bez bližšího označení jejího prorockého daru. Sestra Mojžíšova je pozvednuta na úroveň prorokyně Debóry. Její píseň neopěvuje odvalu a statečnost bojovníků, ani sílu Mojžíšovu, ale veškeré zásluhy za vítězství připisuje Hospodinu.⁶⁸

Mirjam – exkomunikovaná čekatelka

Dvanáctá kapitola knihy Numeri nese název „Hřích Mirjamin a Áronův“. V této kapitole je nosnou myšlenkou to, že Áron je pokárán a Mirjam ztrestána malomocenstvím za to, že oba pomlouvali Mojžíše. Pravděpodobnou příčinou byl návrat Mojžíšovy ženy Sippory, s níž se oženil po svém útěku do pouště. Přivedl ji její otec Jitro i se dvěma syny. Mirjam nemohla unést to, že v Mojžíšově stanu žije žena, která je z cizího kmene a narušuje vznešené poslání jejího bratra. Mirjam i Áron mají záminku mluvit proti Mojžíšovi, neboť i podle zákona, který

⁶⁸ Srov. BALABÁN, M. *Jímavé portréty biblických žen*: Praha: Kalich, 2009, s. 142–144

byl dán na Sinaji, byl zakázán sňatek s ženou cizího kmene. Jahve slyšel Mirjaminy a Árónovy řeči, a proto na nich spočine Jahvův hněv. Mirjam je postižena morem a její bratr Árón je otřesen Hospodinovým hněvem. Árón uznává svou chybu, obrací se s prosbou na svého bratra, kterého nazývá pánem a pokorně vyznává, že on a Mirjam hovořili pošetile. Mojžíš jim odpouští a prosí, aby Mirjam Jahve uzdravil. Mirjam svým malomocenstvím je po sedm dní oddělená od společenství vlastního lidu. Trpí za to, že pošpinila pomluvami vůdce lidu ustanoveného Bohem. Po sedmi dnech je Mirjam zbavena malomocenství a znovu je přijata do společenství svého lidu.

Kvůli zapochybování všech tří sourozenců (Mojžíš také jednou zapochyboval před Pánem – srov. Num 20,13) nevstoupí nikdo z nich do zaslíbené země.

Mirjam je několikrát zmíněna v posvátné knize muslimů – Koránu. Mirjam je prototypem ženy, která pro své svědectví a poslání trpí. Mnohdy není ani chápána těmi nejbližšími. Byla velkou ženou, milovanou svým národem. Ze svého pádu znovu povstala a radí nám všem, abychom zůstali pokornými. Když však padneme, můžeme se tak, jak to dokázala i Mirjam, svou kajícností dostat opět na správnou cestu.⁶⁹

Debóra

Debóra hebrejsky znamená „Včela“⁷⁰. Je postava prorokyně obdivována rabíny a Izraelským národem za její odvážné činy. Kromě daru proroctví byla i vážená ve svém národě i pro svou moudrost. Stala se soudkyni Izraele. (Srov. Sd 5,4)

„Isacharští velmožové šli s Debórou, Isachar hned za Bárakem, vyslán do doliny, šel mu v patách. Avšak u potoků Rúbenových bylo velké zasedání.“ (Sd 5,15)

Isacharští velmožové byli učenci, kteří vždy byli s Debórou a učili izraelský lid Tóře a spravedlnosti. Podle rabínů Debóra nemohla sama učit spravedlnosti. Duchovní vůdcovství ženy je pro něj nepřijatelné.

⁶⁹ Srov. SCHERER, A. *Ženy v bibli*, Řím: Křesťanská akademie, 1973, s. 119–122

⁷⁰ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 145

Debóra oznámila jednoho dne izraelskému vojevůdci Bárakovi, že si Hospodin žádá, aby vedl vojsko z kmenů Naftalí a Zabulón proti Jábinovu vojsku. Jako dobrý stratég sdělila, že má v plánu přilákat velitele nepřátelského vojska Síseru k potoku Kíšon, kde budou vhodné podmínky pro Báraka, aby mohl ze zálohy napadnout velitele vojska. Bárakovi předpověděla, že se v tomto boji proslaví žena, která osvobodí Izrael z cizího područí. Síseru, který před masakrem utekl, zavraždila Jáel. Debóra doprovázela Báraka, který úspěšně zvítězil nad početní převahou Síserovy armády. Debóra pak na znamení tohoto vítězství zazpívala píseň, která je jednou z nejstarších pasáží hebrejské poezie. (Srov. Sd 5)

Debóra se stala vzorem oné statečné ženy popisované v knize Přísloví. (Srov. Př 31,10) Je též nazývána matkou v Izraeli (srov. Sd 5,7), i když ve Starém zákoně není zmínka, že by Debóra měla děti. Z tohoto příběhu se vynořuje paradox: důležité události izraelské tradice jsou zakoušeny muži, ale těmi, kdo tyto události dostávají do pohybu, jsou ženy. Zatímco „Ženy často hrají klíčové role, ale nejsou hlavními postavami příběhu.“ Debóra je jednou z mála silných a nezávislých žen v Bibli.⁷¹

4.3.3 *Otrokyně*

Postavení otrokyně se lišilo od postavení otroka už tím, že šlo o ženu. Přitom je nutno rozlišovat, kdo byl vlastníkem otrokyně, zda pán domu nebo paní. V prvním případě je jasné, že si pán činil na otrokyni nárok bez výhrad. Podle platných společenských zákonů tím své manželství nijak nenarušoval a otrokyně jako pánova ženina mohla dokonce získat určitou vážnost, když mu porodila syna. Zachovalo se např. ustanovení o dědických nárocích synů dvou žen jednoho muže, z nichž muž jednu miluje a druhou nemiluje:

„Má-li někdo dvě ženy, z nichž by jednu miloval a druhou by nemiloval, a porodí mu syny milovaná i nemilovaná, ale prvorozený syn bude synem nemilované, v den, kdy

⁷¹ Srov. DUBINOVÁ, T. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha: Židovské muzeum, 2008, s. 225

bude dávat, co mu patří, svým synům do dědictví, nemůže dát právo prvorozenství synu milované na úkor prvorozeného syna nemilované. Vezme ohled na prvorozeného syna nemilované a dá mu dvojnásobný díl všeho, co má, protože on je prvotina jeho síly, jemu náleží právo prvorozenství.“ (Dt 21,15–17)

Na tomto případě vidíme, že dědická práva synů to nesmí ovlivnit. Není však řečeno, zda jedna z žen byla otrokyně. Na druhé straně čteme též o jiném případě, kdy synové řádné manželky Gileádovy vypudili Jiftácha, kterého jejich otec zplodil s nevěstkou:

„Jiftách Gileádský byl udatný bohatýr. Byl synem nevěstky, zplozený Gileádem. Gileádovi porodila syny také vlastní žena. Když její synové dospěli, vypudili Jiftácha. Řekli mu: „Nemáš nárok na dědictví v domě našeho otce, protože jsi syn jiné ženy.“ (Sd 11,1–2)

Z toho se dá soudit, že aspoň v některých dobách synové ženin nedělili se syny řádných žen.

Mezopotámské právní předpisy nejsou v tomto směru zcela jednotné. Např. podle sumerského zákoníku Lipit-ištarova děti otrokyň nedělily s dětmi paní, pokud tato nezemřela a pán nepočetl otrokyni za řádnou manželku. Také akkadsky psaný zákoník Chammurapiho neuznával dědická práva dětí otrokyň, pokud je otec neprohlásil za rovnocenné s dětmi manželky. Podle asyrských zákonů dědí synové ženin v případě, že žena zůstala neplodná, protože prostě byly připsány jí jako její vlastní. V Asýrii byla všedním zjevem i adopce. Bezdětní manželé přijímali za syny i otroky nebo cizince, aby o ně ve stáří pečovali a postarali se jim o řádný pohřeb.⁷²

Ve Starém zákoně se o postavení otrokyně pojednává podrobně ve dvou případech. Poprvé, když někdo prodá svou dceru za otrokyni.

⁷² Srov. DOUGLAS, D. J.; HILLYER, N.; BRUCE, F. F., aj. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 711

„Když někdo prodá svou dceru za otrokyni, nebude s ní nakládáno jako s jinými otroky. Jestliže se znelíbí svému pánu, který si ji vzal za družku, dovolí ji vyplatit, ale nemá právo prodat ji cizímu lidu a naložit s ní věrolomně. Jestliže ji dal za družku svému synovi, bude s ní jednat podle práva dcer. Jestliže on si vezme ještě jinou, nesmí ji zkrátit na stravě, ošacení a manželském právu. Jestliže jí nezajistí tyto tři věci, smí ona odejít bez zaplacení výkupného.“ (Ex 21,7–11)

Je jasné, že si někdo koupil dívku ne jen pro práci. Výslovně se proto praví, že „nebude s ní nakládáno jako s jinými otroky“. Dá se říci, že jí asi neměla být ukládána nejtěžší práce. Záleželo pak na tom, zda ji pán chtěl pro sebe nebo zda ji chtěl postoupit synovi. V žádném případě, jestliže se stala družkou některého z obou, nesměla být prodána „cizímu lidu“. Jako družka pánova směla být vyplacena, jestliže se mu znelíbila, jako družka synova měla ze strany pánovy nárok na zacházení, jako by byla dcerou, a syn byl povinen poskytovat jí nezkráceně stravu, ošacení i manželské právo, kdyby pojal jinou ženu za manželku, jinak měla jeho družka právo odejít bez zaplacení výkupného.⁷³

Druhý případ se týká válečné zajatkyně:

„Když vytáhneš do boje proti svým nepřátelům a Hospodin, tvůj Bůh, ti je vydá do rukou a ty zajmeš zajatce a spatříš mezi zajatci ženu krásné postavy, přilneš k ní a budeš si ji chtít vzít za ženu, přivedeš ji do svého domu. Ať si oholí hlavu a ostříhá nehty a odloží svůj plášť, v němž byla zajata, a zůstane v tvém domě. Po dobu jednoho měsíce bude oplakávat svého otce a svou matku. Potom k ní smíš vejít, budeš jejím manželem a ona bude tvou ženou. Jestliže se ti pak znelíbí, propustíš ji a bude volná. Nesmíš ji prodat za stříbro ani s ní hrubě zacházet, poté co jsi ji ponížil.“ (Dt 21,10–14)

Jako kořist připadla vítězi, ale válečníci byli v Izraeli vázáni určitými předpisy, mezi nimiž byl i zákaz styku se ženami, jako před bohoslužebnými úkony. Proto netáhl do boje ani ten, kdo se právě zasnoubil.

⁷³ Srov. DOUGLAS, D. J.; HILLYER, N.; BRUCE, F. F., aj. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 711

„Ten, kdo se zasnoubil se ženou a ještě si ji nevzal, ať se vrátí domů, aby nezemřel v boji a nevzal si ji někdo jiný.“ (Dt 20,7)

Zajatkyňe tím byly do jisté míry chráněny. Zákon poskytoval zajaté ženě měsíční lhůtu, aby se vpravila do svého nového postavení a muže nutil k ukázněnosti. Předpokládá se ovšem, že se stane jeho družkou; o jejím dalším životě rozhodne pak muž. Když se mu znelíbí, prostě ji propustí. Sama od něho odejít nesměla. Pro něho bylo jediné omezení v tom, že ji nesměl prodat za stříbro ani s ní hrubě zacházet, poté co ji ponížil.⁷⁴

Jinou skupinu tvoří otrokyně, které byly majetkem paní domu. Těch se pán nesměl dotknout, pokud mu je nepůjčila manželka v touze získat jejich prostřednictvím dítě. V knize Genesis máme hned několik příkladů Sára a Hagar, Ráchel a Bilha, Lea a Zilpa. Jen v jediném případě slyšíme o dodatečném napětí mezi paní a otrokyní (Sára a Hagar), které dokonce skončilo zapuzením otrokyně a jejího syna. V případě Jákobových synů neměla rozdílnost jejich matek důsledky pro jejich postavení. Před otcem si byli rovni, i když Jákob zahrnoval větší láskou oba syny Rácheliny, a naopak právě nejstarší se vlastní vinou připravili o výsady prvorozených. (Srov. Gn 49)

Hagar – otrokyně

Hagar je egyptská žena, která sloužila v Abrahamově domě jako otrokyně Sary⁷⁵, jak se o ní zmiňuje 16. kapitola knihy Genesis. Výklad jejího jména je „Ten, který je hostem“⁷⁶. Sára byla jistou dobu neplodná, proto nabídla svou otrokyni Hagar svému muži Abrahámovi. Sára proto Abraháma požádala, aby si vzal Hagar za ženu a on s tím návrhem souhlasil. Od té chvíle se Hagar stala jeho ženinou. Když však Hagar otěhotněla, začala Sára pro její domýšlivost a na její nové postavení žárlit, což se projevilo v jejím špatném chování, až vyděšená Hagar uprchla do

⁷⁴ Srov. DOUGLAS, D. J.; HILLYER, N.; BRUCE, F. F., aj. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 712

⁷⁵ Srov. GIANFRANCO, R. *Biblické postavy*. 2009, s. 287–288

⁷⁶ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. 2003, s. 154

stepi. Abrahám, který měl nad svou ženinou moc, měl rozhodnout, co s ní udělá. Rozhodl se v Sářin prospěch, protože si vážil své paní. Ta využila převahy nad Hagar a pokořovala ji. Hagar nakonec od své paní utekla. Ve stepi se jí ukázal Hospodinův anděl, který k Hagar promlouvá a sděluje jí zaslíbení:

„Velice rozmnožím tvé potomstvo, takže je nebude možno spočítat.“ (Gn 16, 10)

Nejde však o syna abrahamovského zaslíbení, neboť toho porodí Sára. (Srov. Gn 17,19) Narozeného syna má pojmenovat Izmaelem, na památku, že ji Bůh vyslyšel v jejím pokoření. Posel, který mluví k Hagar je ve skutečnosti Hospodin. Tomu místu, kde se setkala s Bohem, dává název „Bůh vševidoucí“. Jako jediná bytost ve Starém zákoně se odvažuje dát jméno samému Hospodinu.

„Hle, jsi těhotná, porodíš syna a dáš mu jméno Izmael (to je Slyší Bůh), neboť Hospodin tě v tvém pokoření slyšel. Bude to člověk nezkrotný, jeho ruka bude proti všem a ruce všech budou proti němu; bude stát proti všem svým bratřím.“ (Gn 16,11–12)

Hagar uposlechla všemu, co jí bylo poslem sděleno, vrátila se do domu Abráma a porodila mu syna, kterého Abram přijímá za svého.

„Hagar porodila Abramovi syna. Abram nazval svého syna, kterého Hagar porodila, Izmael. Abramovi bylo osmdesát šest let, když mu Hagar porodila Izmaela.“ (Gn 16,15–16)

Hlavní postavou této 16. kapitoly je Hagar. O několik let později musel Abraham Hagar a Izmaela vyhnat, aby se jeho dědicem mohl stát Sářin syn Izák. Jméno Izmael lze přeložit „Ať vyslyší Bůh“⁷⁷. Hagarin syn bude „člověk nezkrotný“. Zdá se, že zaslíbení dané Hagar se naplnilo v světovládě muslimských Arabů. Ti považují Izmaela za svého praotce.

⁷⁷ Srov. HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. 2003, s. 250

Hagar – ženina

K sociální roli otrokyně mnohdy patřilo i takové postavení ženy, které lze charakterizovat statutem ženiny. V bibli se můžeme setkat i s postavením žen, které neměly statut „ženy“, nýbrž statut „ženiny“.⁷⁸ Konkubinát byl v biblickém světě velmi rozšířen. V Mezopotámii měl manžel právo mít sexuální vztahy s otrokyněmi. V Asýrii si mohl manžel vzít několik svobodně zrozených ženin, stejně jako svou manželku nosící závoj, přičemž ženiny spadaly pod autoritu manželky. Ženiny, které porodily syny a chovaly se pyšně, sice nesměly být prodány, ale mohlo se s nimi zacházet jako s otrokyněmi. Sára dala Abrahamovi jako ženinu svou otrokyni Hagar a služebnice, které dostaly Lea a Ráchel, se zase staly Jákobovými ženinami. (Srov. Gn 29,24; 29,29) Mojžíšův zákon sice ženiny chránil (srov. Ex 21,7–11; Dt 21,10–14), ale odlišoval je od manželek, a rovněž usnadňoval rozvod s nimi. (Srov. 21,10–14)

⁷⁸ Srov. DOUGLAS D. J. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 1172–1173

ZÁVĚR

Smyslem této práce bylo podívat se na sociální postavení ženy v době, kdy byly sepsány knihy Starého zákona. Dnes již víme, že toto postavení ženy bylo silně ovlivněno převládajícím patriarchátem v tehdejší společnosti, kdy žena byla pod silnou nadvládou muže. Ale i přes tato úskalí se ve Starém zákoně můžeme setkat s postavami žen, které se prosadily, získaly si úctu a obdiv jako např. Debora, Ester, Júdit, Zuzana a další. Na postavě první ženy Evy je popsán archetyp ideálního ženství určeného Bohem. V biblických příbězích se setkáváme s ženami, které jednají mnohem samostatněji a svobodněji, než jak jim předepisuje zákonodárství. Těžký úděl žen v patriarchální společnosti je často opomíjen nebo je pod náboženským úhlem pohledu – žena jako služebnice, žena jako nástroj Božího jednání. Na osobní bolest, respektive neštěstí ženy, není mnohdy brán zřetel. S ohledem na nižší sociální statut ženy se můžeme setkat s velikou nespravedlností vůči ženám (např. Davidova dcera Tamar, neplodné ženy).

Po prostudování této sociální problematiky jsem došel k závěru, že nelze posuzovat historickou situaci patriarchální společnosti v sociálním postavení žen podle dnešních standardů. Smyslem kritiky je tedy pojmenování starých modelů a rolí utlačované ženy a dominantního muže v tehdejší starozákonní době, vyslovení etického hodnocení, hledání nových úhlů pohledu. Biblické texty tak slouží jako související volná východiska pro nové čtení, nové pohledy na jednotlivé postavy a role žen v tehdejší době. I feministické komentáře, které vycházejí z předpokladu sociální rovnosti a spravedlnosti všech lidí, mohou být obohacující, pokud jejich pohled je založen na úctě a upřímném hledání.

Každodenně se setkáváme se skutečnostmi, že ne vždy má žena stejné společenské možnosti jako muž. Dá se říci, že se i v dnešní době nepodařilo ani v samotném náboženství vyhrát nad minulostí a jejími stíny. Stále se vyskytují kmeny či národy, které se řídí podle svých pravidel, jež jsou mnohdy kontroverzní. I otázka postavení ženy v židovství se odvíjí od role ženy v náboženství k celé její roli a sociálnímu postavení také ve společnosti. Každá společnost kladla na ženu i muže

určité nároky a následně je zařazovala do určitých představ. Společnost ovlivněná náboženstvím očekávala od jedinců plnění určitých povinností a tyto povinnosti vyplývaly ze stanovených rolí.

POUŽITÁ LITERATURA

PRIMÁRNÍ ZDROJE

- BALABÁN, M. *Jímavé portréty biblických žen: Milovnice, trpitelky, bojovnice i kněžky moci*. Praha: Kalich, 2009, ISBN 978-80-7017-122-6
- BEITYEL, B., J. *Biblica: Biblický atlas*, Praha: Fortuna Libri, 2007 (přeložil J. Fryč, aj.) ISBN 978-80-7321-302-2
- CERAGIOLI, F. *Sedm žen z evangelii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, ISBN 978-80-7195-104-9
- CHIOLERIO, M. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova: První setkání se Starým zákonem*. Praha: Paulínky, 1997, ISBN 80-86025-10-1
- CÍSAŘ, I. *Žena v Písmu svatém*. Brno: Cesta, 1995, ISBN 80-85319-46-2
- CROISANT, J. *Žena neboli kněžství srdce*. Praha: Paulínky, 2005, ISBN 80-86025-93-4
- DOUGLAS, D. J.; HILLYER, N.; BRUCE, F. F., aj. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996 (přeložili A. Koželuhová, aj.), ISBN 80-85495-65-1
- DUBINOVÁ, T. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha: Židovské muzeum, 2008, ISBN 978-80-86889-69-6
- DUPLACY, J.; GEORGE, A.; GRELOT, P., aj. *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991 (přeložil P. Kolář)
- FORT, G. *Věčná žena*. Praha: Vyšehrad, 1990
- HALÍK, T. *Prolínání světů*. Praha: NLN, 2006, ISBN 80 7106 834 9
- HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, Praha: Portál, 2000, ISBN 978-80-7367-569-1
- HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003, ISBN 80-7021-725-1
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-535-0
- LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*. Praha: Akademie věd ČR, 2003, ISBN 80-200-1127-7

- MEISNEROVÁ, E. *Ženy Abraháмова rodu*, Olomouc, 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta. Katedra biblických věd. Vedoucí práce S. Pacner
- NETTELHORST, R. P. *Sto postav z Bible: Příběhy ze Starého a Nového zákona*. Bratislava: Slovart, 2008 (přeložila Kateřina Hladká), ISBN 970-80-7391-153-9
- NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Edice Kalich, 1956
- RAHNER, K.; VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, ISBN 978-80-7021-934-8
- RAVASI, G. *Biblické postavy: Liturgický rok s osobnostmi Bible*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, ISBN 978-80-7195-188-9
- RICHTOVÁ, M. *Encyklopedie bible*. Bratislava: Gemini, 1992, ISBN 80-85265-30-3
- SCHERER, A. *Ženy v bibli*, Řím: Křesťanská akademie, 1973
- VLKOVÁ, G. I. *Slovo Boží a slovo lidské*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, ISBN 978-80-244-1587-1
- *Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona*. Český ekumenický překlad včetně deuterokanonických knih, Praha: Česká biblická společnost, 2008, ISBN 978-80-85810-80-6
- *Bible: rodinná encyklopedie*. Praha: Česká biblická společnost, 2010, ISBN 978-80-87287-16-3
- *Kompendium sociální nauky Církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, ISBN 978-80-7195-014-1
- *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, ISBN 80-7292-467-9
- *List biskupům katolické Církve o spolupráci mužů a žen v Církvi a ve světě*. Praha: Česká biskupská konference, 2004
- *Rodina, manželství a „Fakticky existující soužití“*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001
- *Výklady ke Starému zákonu. I. díl. Zákon (Genesis – Deuteronomium)*. Praha: Kalich, 1991

- *Výklad ke Starému zákonu. II. – V. díl.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996
- ———, *Biblické ženy: Postavy Starej zmluvy*, 1970
- ———, *Mulieris dignitatem o důstojnosti a povolání žen.* Praha: Zvon, česko-katolické nakladatelství, 1992, ISBN 80 7113053-2

DALŠÍ ZDROJE

- KLAŠKOVÁ, M. *Postavení ženy ve Starém zákoně* [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=717&kid=130>
- KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. *Gender a náboženství* [online]. [cit. 2011-03-29]. Dostupné na WWW: www.osops.cz/download/files/gender/11gender-a-nabozenstvi.pdf
- KUBCOVÁ, J; KUBCOVÁ, Š. *Postavení ženy v židovské společnosti: dějiny a současnost* [online]. [cit. 2010-12-16]. Dostupné na WWW: www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocianku=2009111802
- WEITZMAN, S. *Ženy v Bibli* [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné na WWW: http://wikipedia.infostar.cz/o/ol/old_testament_views_on_wo [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné na WWW: http://wikipedia.infostar.cz/o/ol/old_testament_views_on_women.html
- www.biblenet.cz
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A1ln%C3%AD_status
- *Rodinný život.* Olomouc: Centrum pro rodinný život, 1990-
- *Teologické texty.* Č. 5 (říjen 1994). Praha: Zvon, 1994. Vychází šestkrát ročně. ISSN 0862-6944

ANOTACE

Název práce:	Sociální postavení žen ve společnosti v době Starého zákona Community social status of women at the time of the Old Testament
Příjmení a jméno:	Liberda Josef
Katedra:	Biblických věd CMTP UP v Olomouci
Obor:	Teologické nauky
Vedoucí práce:	ThLic. Stanislav Pacner, Th.D.
Počet stran:	63
Počet titulů použité literatury:	41
Rok obhajoby:	2011
Klíčová slova:	žena, dcera, sestra, manželka, matka, vdova, člověk, sociální role ženy

Předkládaná bakalářská práce se snaží vykreslit sociální postavení žen ve společnosti v době Starého zákona. Na ženských biblických postavách přibližujeme sociální role tehdejší ženy z pohledu Božího řádu, dále z pohledu proroků, rodinných příslušníků a nakonec z pohledu ženy. První kapitola krátce vysvětluje základní sociologické pojmy. V druhé části je popsáno postavení ženy určené Božím řádem, následně proroky a žalmisty. Stěžejní část práce tvoří třetí a čtvrtá kapitola. Vybrané biblické ženy Starého zákona jsou sledovány v jednotlivých sociálních rolích z pohledu rodinných příslušníků a nakonec z pohledu tehdejší ženy. Významnou roli zde sehrávají reakce na Boží oslovení, zaslíbení a řešení životních nesnází. Sociální postavení ženy je vykresleno v daném historickém a nábožensko-sociálním kontextu. Závěr shrnuje poznatky o těžkém údělu žen v patriarchální společnosti. Smyslem kritiky je tedy pojmenování starých modelů a rolí utlačované ženy a dominantního muže

v tehdejší starozákonní době, vyslovení etického hodnocení, hledání nových úhlů pohledu.

Submitted (bachelor) final work is trying to describe social status of women at the time of the Old Testament. We represent social status of women of those times by following up female biblical persons; we zoom on them from perspective of God's order, the prophetess's perspectives, and perspectives of the family members and finally the perspectives of women. First chapter defines shortly the basic sociological conceptions. In the second part is described the social status of women dedicated by God's order, prophetess and psalmists. Pivotal part of this work is framed in to third and fourth chapter. Some women of the Old Testament are picked to be followed up in particular social roles from the perspectives of the family members and finally from the perspectives of women of those times. Important role have got the responses to God's call, covenants and solving of the life difficulties. Women's social status is depicted in the given historical and religious-social context. In conclusion are summarized the findings about the hard deal of women in the patriarchal community. Purpose of the criticism is to denominate the old models and roles of oppressed woman and dominant man in the Old Testament time; articulate ethical evaluation; enquire after new points of view.